

Designing and validating the sustainable tourism curriculum in higher education
Mahdiah Sadat Mirrahimi¹, Parvin Samadi²

¹Assistance Professor, Educational Science, Hazrat Narjes Faculty, Vali-e-asr university of Rafsanjan, Rafsanjan, Iran.
²Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.

Abstract

The research was conducted to design and validate the model of sustainable tourism curriculum in higher education with a mixed research method. First, the meta-composite method was used, the qualitative research community in the synthesis process includes all the works published in this field from 2000 to 2024 in the valid database including 66 documents. Member control method and agreement coefficient equal to 75% were used for validation data. Findings in the ten elements of the sustainable tourism curriculum were presented and verified based on the views of tourism experts and curriculum planning through semi-structured interviews. Then the data was validated using the exploratory and confirmatory factor analysis model. The statistical population, all experts in the field of tourism and curriculum planning, doctoral students of both fields and the participating sample of 150 people from 24 universities in the fields of curriculum planning and tourism were selected with a simple random sampling approach. The validity of the questionnaire was calculated and confirmed by the Lauche method and its reliability was 96.8% through Cronbach's alpha test. Findings include six themes, conceptual (concepts dynamic), entrepreneurial (intelligent action), naturalistic (responsible behavior), strategic (management strategies), sociological (understanding the relationship with issues), and humanistic (human values) It was shown that by focusing on them, curriculum elements were designed about the fundamental assumptions for sustainability, creating opportunities and innovation in learning, learning outcomes, and students' preparation for practical action. Each area defined by the research findings in its place, according to the many trends in the field of tourism, has the richness of the elements of the sustainable tourism curriculum and can be used.

Keywords: higher education, Validation, curriculum, design, sustainable tourism

طراحی و اعتباریابی برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی

مهديه السادات میررحیمی^{1*}، پروین صمدی²
¹ استادیار علوم تربیتی، دانشکده حضرت نرجس، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رفسنجان، ایران.

² دانشیار گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

چکیده

پژوهش باهدف طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی با روش ترکیبی انجام گرفت. نخست، از روش فراترکیب استفاده گردید، جامعه تحقیق کیفی در فرایند سنتز شامل کلیه آثار منتشر شده در این حوزه از سال‌های 2000 تا 2024 در پایگاه اطلاعاتی معتبر شامل 66 سند می‌باشد از روش کنترل اعضاء و ضریب توافق برابر با 75٪ برای اعتبار داده‌ها استفاده شد. یافته‌ها در ده عنصر برنامه درسی گردشگری پایدار ارائه و روایی آن براساس دیدگاه متخصصان گردشگری و برنامه‌ریزی درسی از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته تایید شد. سپس داده‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی اعتباریابی گردید. جامعه آماری، کلیه متخصصان حوزه گردشگری و برنامه‌ریزی درسی و دانشجویان دکتری هر دو رشته و نمونه مشارکت‌کننده 150 نفر از 24 دانشگاه که رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و گردشگری را دارا بودند، با رویکرد نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. روایی پرسشنامه از روش لاوشه و پایایی آن از طریق آزمون آلفای کرنباخ 96/8٪ محاسبه و تأیید شد. یافته‌ها نشان داد سازه‌های پژوهش از لحاظ همگرایی و همبستگی از اعتبار کافی برخوردار هستند. یافته‌ها شامل شش مضمون خبرگی، نظرورژانه (توجه به جنبه پویا و دینامیک مفاهیم)، کارآفرینانه (کنش هوشمندانه متناسب)، طبیعت‌گرایانه (رفتار محیط‌زیستی مسئولانه)، استراتژیک‌گانه (راهبردهای مدیریتی)، جامعه‌شناسانه (درک رابطه واقع‌بینانه‌تر با مسائل) و انسان‌گرایانه (تغییر در ارزش‌های انسانی) نشان داده شد که با تمرکز بر آن‌ها عناصر برنامه درسی با نظر به مفروضه‌های بنیادی برای پایداری، خلق فرصت‌ها و نوآوری در یادگیری، نتایج یادگیری و آمادگی دانشجویان برای کنش کاربردی طراحی شد. هر حیطه تعریف شده از یافته‌های پژوهش در جای خود با توجه به گرایش‌های متعدد رشته‌های حوزه گردشگری غنای عناصر برنامه درسی گردشگری پایدار را دارا می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: آموزش عالی، برنامه درسی، طراحی، گردشگری پایدار

مقدمه

از سوی دانشگاه می‌باشد (Zenker & Kock, 2020). امروزه نه تنها مفهوم دوران "پسا کرونا" بلکه مفهوم علم "پسا آکادمیک" زنگ خطری برای آموزش گردشگری در آموزش عالی محسوب می‌شود (Belhassen & Caton, 2011; Oktadiana, 2016; Sun, Lenzen & Pomponi, 2022). تعادل بین تحصیلات دانشگاهی و حرفه‌ای در گردشگری برای مقابله با چالش‌های آینده گردشگری حیاتی است. می‌توان گفت که تأثیرات کووید-19، پارادوکس‌های ساختاری و محیط‌های فزاینده‌ی سریع و پیچیده جهانی، بینش در مورد تضادهای مداوم و وابسته به یکدیگر، تغییرات ساختاری و تحولی عمیق در تمرکز بر برنامه‌ریزی بلند مدت، پرورش اقتصاد جامعه محور (Sigala, 2020; Arrobas et al., 2020) منجر به تحول عظیم در نحوی آموزش گردشگری با تمرکز بر نوآوری فزاینده، تعامل صنعت و دانشگاه، نوآوری رادیکالی (Tauro et al., 2020) شده است که نشان دهنده نیاز این حوزه به پرورش نیروی انسانی آگاه و خیره می‌باشد. در آموزش برای پایداری با تأکید بر تأمل انتقادی بر ارزش‌ها و توانمندسازی فعال دانشجویان برای ایجاد تغییر به سمت پایداری واقعی (Wilson & van Der Heidet, 2013; Boyle, Wilson, & Dimock, 2015; Edelman, 2020) باید از روش‌های دگرگون‌کننده آموزش و تحول آفرینی در یادگیری بهره برد (Slocum et al., 2019).

فهم گردشگری پایدار مبتنی بر تفکر و تأمل انتقادی که بر موقعیت‌های دنیای واقعی تأکید دارد، می‌تواند به دانشجویان کمک کند تا بر چالش‌های پیش روی جامعه غلبه کنند و موفقیت و توسعه صنعت گردشگری را نیز تحریک نمایند (Belhassen and Cotton, 2011; Benkendorf, Moscardo & Murphy, 2012; et al., 2015; Hales & Jennings, 2017; Boyle Jennings, Kensbach & Kechel, 2010; Slocum et al., 2019; McGrath et al., 2020). بنابراین تأکید و توجه بر پرورش انسان متخصص و پاسخگو به سیاست‌های کنشگری توسعه پایدار، مسئولیت‌پذیر،

گردشگری یکی از سریع‌ترین صنایع در حال رشد جهان است که تحت تأثیر رابطه‌ی همزیستی بین نوسانات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط زیست می‌باشد (Sun, Lenzen, & Pomponi, 2022) این همزیستی و تمایلات پیچیده مسیر پیشبرد اهداف حفاظتی، اقتصادی و اجتماعی را ترویج داده و مسیری بسیار مهمی برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار در گردشگری به حساب می‌آید (Meredith, Blair & Burbano, 2020). بدین لحاظ، آموزش گردشگری باید دربرگیرنده رویکردهای آموزشی متنوع باشد که به توسعه و ارتقاء مهارت‌ها، استعدادها و ارزش‌هایی بپردازد تا دانشجویان در آینده قادر باشند خود را با بخش پویا، شکننده و بسیار آسیب‌پذیر جامعه و جهان سازگار کنند، چیزی که با بحران کووید-19 آشکار شده است (Gossling, Scott & Hall, 2020, Benjamin et al., 2020; Gosling et al., 2020; Higgins-Desbiols, 2020; Niviadomsky, 2020). در عصر ابر ارتباطات، مهارت‌های انسانی مانند "دقت، اندیشه، فروتنی، انتقاد، پذیرش، مقاومت و شجاعت" دارای اهمیت و تأمل می‌باشد (Barnet, 2012; Zenker & Kock, 2020) که باید از سوی دانشگاه مورد توجه قرار گیرد.

توجه به رسالت‌های دانشگاه معاصر در انتقال فرهنگ و مهارت‌های انسانی (Dridge et al., 2012) مفهوم ارزش محوری در یادگیری (Rohanen et al., 2019; Edelman, 2020) ؛ توجه به تمام جنبه‌های رشد پدیده گردشگری (Fletcher et al., 2019; Higgins-Desbiols et al., 2019) ، توجه به تنوع و جامع بودن کنشگری‌های حوزه گردشگری (Higgins-Desbiols, 2020) همچنین تعامل سیستم گردشگری با رویکرد توسعه پایدار (Farseri et al., 2011) حائز اهمیت و شایسته است. چراکه فعالیت‌های گردشگری که در معرض بحران‌های طبیعی است، نیازمند پاسخی هدفمند

مفهوم در برنامه‌های درسی گردشگری کم رنگ یا به کل نادیده گرفته شده است (Boyle et al., 2015; Wilson et al., 2013; Slocum et al., 2019). نگرانی نسبت به پایداری و اهمیت آن در آموزش گردشگری، فراتر از معرفی چند مازول خاص، دوره‌ها و برنامه‌های کوتاه مدت و ناکارآمد نبوده است (Boyle et al., 2015; Wilson et al., 2013; Schweinsberg et al., 2013). لیکن توجه به تحولات و تغییرات روزافزون در شرایط و نیازهای آموزشی در سطح جهانی و ملی، تغییرات و تحولات دائمی عناصر دخیل، اصلاح و بازنگری برنامه درسی از ضروریات انکارناپذیر پویایی و حیات برنامه‌های درسی است. تغییراتی که در سالهای اخیر در نظریه‌های یادگیری رخ داده است، در کنار تغییر نیازهای جامعه‌ای که دانش‌آموختگان باید به آن پاسخگو باشند، همگی گویای این نکته است که اتخاذ راهبردهایی و برنامه‌های درسی برای ارتقای کیفیت در برنامه آموزش امری اجتناب‌ناپذیر است. که در برنامه‌های درسی آموزش عالی گردشگری مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین شکاف بین مبانی تئوری و حوزه عمل در صنعت گردشگری (Boyle et al., 2015; Jamal et al., 2011; McGrath et al., 2021; Ruhanen & Bowl, 2020) توجه و تمرکز آموزش در این حوزه را دو چندان و موقعیت مسئله دار در حوزه گردشگری را آشکار نموده است. با اهمیت به مطالب ذکر شده، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که الگوی جامع و مناسب که بتواند معیارهای کلیدی یک برنامه درسی گردشگری پایدار را دربرداشته باشد، از چه ویژگی‌های مهمی و مؤلفه‌هایی باید برخوردار باشد؟ براین پایه طراحی برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی براساس الگوی اکر (Akker, 2003)، انجام گرفت، اگر بر این باور است با توجه به نقش محوری منطق یا چرایی برنامه درسی در حکم مؤلفه‌ای جهت‌دهنده در فرایند تصمیم‌سازی برنامه درسی عمل می‌کند، و می‌توان وضعیت آرایش عناصر برنامه درسی را به صورت ویژه‌ای نشان داد که در آن همه عناصر و مؤلفه‌ها، حول محور

آزادی‌اندیشی، وابسته به بافت و فرهنگ (Macheridis & Paulsson, 2021; Zhou et al., 2021; Rinaldi et al., 2020) ضرورتی انکارناپذیر در حوزه گردشگری است. در قلمرو تعلیم و تربیت کسی می‌تواند خبرگی لازم را بدست آورد که نسبت به مسائل و موضوعات آموزشی حساس باشد. خبرگی هنر درک کیفیت‌ها و نقد به ابزار افشا یا آشکار نمودن ویژگی‌ها یا جنبه‌های ادراک شده است. خبرگی آموزشی (Educational Connoisseurship) و انتقاد تربیتی (Educational Criticism) در برنامه درسی به معنای توانایی درک ویژگی‌ها و کیفیت‌های دقیق و ظرفیت در پدیده‌های تربیتی و آموزشی می‌باشد (Eisner, 1994). توجه به این امر، نیازمند آن است که یادگیرنده جنبه‌هایی را که در یک موضوع یا مسئله یافت می‌شود با جنبه‌هایی که در سایر موضوعات وجود دارند، مقایسه کند و بوسیله آن بتواند آنچه را که می‌بیند و درک می‌کند، در قالب یک طرح و متن قابل فهم و درک قرار دهد (Fathi, 2018). آموزش عالی از حیث مسئولیت خطیری که در امر تعلیم و پرورش نیروی انسانی متخصص برعهده دارد (Mohsenpour et al., 2016)، می‌تواند نقش مؤثری در پرورش دانشجویان خبره و نقاد با دیدی همه سونگر در الگوی توسعه پایدار و خلق سناریوی غنی در حوزه گردشگری ایفا نماید. زاهدی (1395) در قلمرو موضوعی توسعه پایدار الگوی جامعی را در شش بعد سیاسی، بعد اقتصادی، بعد اجتماعی و فرهنگی، بعد علمی و فناوری، بعد محیطی و زیستی و بعد معنوی و نشاط اجتماعی که تمام ابعاد توسعه پایدار در جوامع انسانی را مدنظر دارد، مطرح می‌کند و تاکید دارد، در الگوی توسعه پایدار باید به تمام ابعاد توجه شود. لیکن برای حرکت به سمت توسعه پایدار جامع باید به الزامات درهم تنیده زیست محیطی، مدنیت، کارآمدی و ارتقای فرصت‌های انسانی به طور همزمان عنایت شود (Zahedi, 2016).

با توجه به اهمیت رویکرد توسعه پایدار در گردشگری می‌توان، بیان کرد که رویکرد توسعه پایدار و اهمیت این

رویکردهای اتخاذ شده، ترکیبی می‌باشد. از این رو در بخش اول از روش سنترپژوهی فراترکیب (Sandelowski, Barros, 2007) استفاده شد. مقالات و کتاب‌های حوزه موضوع مدنظر، با در نظر گرفتن بازه‌ی زمانی 2000 تا 2024 در راستای جستجوی نظام‌مند، پایگاه‌های اطلاعاتی (بانک اطلاعات نشریات کشور، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، Science Direct, Scopus, Springer, Google scholar) مورد بررسی قرار گرفت. همچنین در این پایگاه‌ها، به منظور جستجوی رو به عقب (Backward searching)، از قسمت "مراجع (References)"، و برای جستجوی رو به جلو (Forward searching)، از قسمت "استناد شده (Citedby)" استفاده گردید. در اولین مرحله از جستجو، کلیدواژه‌های: آموزش گردشگری، آموزش گردشگری در آموزش عالی، توسعه پایدار و گردشگری پایدار جستجو شد. و سپس جستجو محدودتر و کلید واژه‌های آموزش گردشگری پایدار و برنامه درسی گردشگری پایدار نیز به عبارت‌های مورد جستجو اضافه گردید. ملاک پذیرش و عدم پذیرش مقالات به طبق جدول (1) بود.

منطق اصلی برنامه درسی به یکدیگر متصل و مرتبط هستند (Thijs & Akker, 2009). الگویی اگر الگویی است تلفیقی که هم معیارهای کلیدی یک برنامه درسی گردشگری پایدار و هم معیارهای کلیدی یادگیری برای پایداری را همزمان می‌تواند، پوشش دهد. بر همین اساس، پژوهش حاضر به دنبال این است تا الگوی مناسب برای برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی ارائه دهد. مساله اصلی پژوهش طراحی و اعتباریابی الگوی مناسب برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی (با تاکید بر الگوی اگر) می‌باشد. در همین راستا دو سوال اساسی مطرح شد:

سوال اول- عناصر چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار در نظام آموزش عالی با تاکید بر الگوی اگر چیستند؟

سوال دوم- آیا چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار در نظام آموزش عالی ایران دارای اعتبار است؟

روش پژوهش

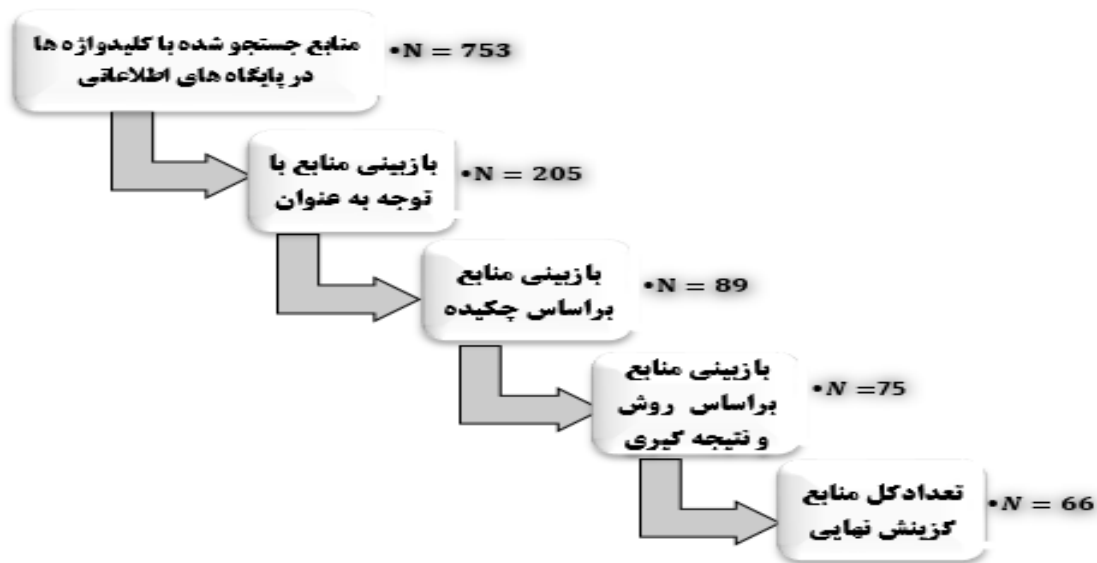
پژوهش حاضر از نوع توسعه‌ای-کاربردی و باتوجه به

جدول 1: ملاک پذیرش و عدم پذیرش مقالات

ملاک و شرایط	ملاک پذیرش مقالات	ملاک عدم پذیرش مقالات
زمان انجام تحقیق	2000 تا 2024	قبل از 2000
جامعه مورد بررسی	مرتبط با توسعه پایدار مرتبط با گردشگری پایدار مرتبط با گردشگری و آموزش گردشگری	نامرتبط با توسعه پایدار نامرتبط با گردشگری پایدار نامرتبط با گردشگری و آموزش گردشگری
نوع مطالعه	مقالات چاپ شده در نشریات معتبر داخلی و خارجی، مستندات علمی معتبر و کتاب	مصاحبه و گزارش‌های عمومی

گرفتند. شکل (1) الگوریتم فرایند جست و جو و انتخاب منابع مناسب را نشان می‌دهد.

با استفاده از فرم امتیازدهی CASP (Sandelowski, Barros, 2007)؛ تعداد 66 منبع گزینش نهایی شد و مبنای مطالعه این تحقیق قرار

شکل 1: الگوریتم جست و جو و انتخاب منابع مناسب پژوهش حاضر

بودند. جامعه آماری در بخش کمی شامل کلیه متخصص حوزه گردشگری و برنامه‌ریزی درسی و دانشجویان دکتری هر دو رشته بودند. نمونه برحسب تعداد خرده مقیاس‌های هر متغیر 15 نفر در نظر گرفته شد (آنوگبوزی و کالینز، 2007). با توجه به زیر مقیاس‌های ده‌گانه برنامه درسی برای انتخاب نمونه با رویکرد «نمونه‌گیری تصادفی ساده» مشارکت کنندگان شامل 150 نفر از 24 دانشگاه که رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و گردشگری را دارا بودند، انتخاب شدند. بر روی داده‌های جمع‌آوری شده در بخش کمی آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تاییدی جهت اعتباریابی با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه 3،28 SMART-PLS انجام شد.

یافته‌های پژوهش

سوال اول- عناصر چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار در نظام آموزش عالی با تاکید بر الگوی اگر چیستند؟

اولین مرحله از تحلیل داده‌های کیفی، مطالعه‌ی اولیه‌ی مقاله‌ها و استخراج داده‌های اولیه‌ی مورد نیاز از هر مقاله می‌باشد. در جدول ذیل، توصیفی از اطلاعات

پایایی کدها با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار برابر با 75٪ درصد محاسبه شد. روایی‌یابی چارچوب پیشنهادی از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته توسط 12 نفر از متخصصان حوزه برنامه‌ریزی درسی و گردشگری که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند، انجام گرفت. در بخش کمی، به منظور اعتباریابی چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار از مقیاس محقق ساخته که براساس چارچوب طراحی شده در بخش کیفی تدوین شده بود، استفاده گردید. این مقیاس محقق ساخته شامل 10 عنصر برنامه درسی و 85 زیرگروه از طیف 5 گزینه‌ای لیکرت، که از بسیار کم = 1، تا بسیار زیاد = 5، طبقه‌بندی شده است، بود. برای روایی صوری و محتوایی پرسشنامه از روش لاوشه استفاده شد، بدین منظور پرسشنامه‌ای که از نظر روایی صوری بررسی و اصلاح شده بود، برای 18 نفر از اساتید و خبرگان ارسال گردید. از این تعداد 13 نفر همکاری نمودند. مقدار CVR و CVI هرگروه از پرسشنامه محقق ساخته به ترتیب در دو مرحله محاسبه و رواییایی محتوایی پرسشنامه تایید شد. همچنین ضریب آلفا برای هر ده مولفه پژوهش بیشتر از 0/7 و ضریب آلفای کل 968/ به دست آمده، بنابراین گویه‌های پژوهش از روایی و پایایی لازم برخوردار

اولیه مورد نیاز هر مقاله (شامل کد مقاله، نام نویسندگان و سال چاپ، ایده یا نتیجه‌ی اصلی مقاله) مربوط به آموزش گردشگری، توسعه پایدار و گردشگری پایدار ارائه گردیده است.

جدول 2: مطالعات انتخاب شده برای کدگذاری پس از غربالگری

کد مقاله	نویسندگان / سال انتشار	عنوان مقاله	مؤلفه های آموزش گردشگری پایدار
1	سولن پن و همکاران 2018،	آیا آینده سبزتر خواهد بود؟ نیت رفتاری زیست محیطی دانشجویان گردشگری دانشگاه	رفتارهای مسئولانه زیست محیطی و نیت رفتاری (دریافت و ادراکی که دانشجویان از بروز یک رفتار مسئولانه نشان می‌دهند).
2	سازمان ملل نیویورک، 2018	گزارش اهداف توسعه پایدار	تمرکز بر حقوق بشر، مدیریت مسئولانه منابع طبیعی محدود، پرورش تاب آور
3	تاو و همکاران، 2021	فلسفه محیطی: رویکرد اخلاق زیست فرهنگی به آموزش و اکوتوریسم برای پایداری	درک رویکرد سیستمی اخلاق زیست فرهنگی، ادغام آموزش و اکوتوریسم
4	موسکارو، 2015	اهمیت آموزش برای پایداری در گردشگری	خدمت به جامعه، پایداری و مسئولیت پذیری؛ صداقت و اصالت؛ برابری و همکاری؛ تفکر انتقادی، نوآوری و شبکه سازی؛ مرتبط بودن، انعکاس پذیری،
5	استانچولس کو و بولین، 2012.	شکل دادن به برنامه درسی آموزش عالی گردشگری - راهبردهایی در جهت توسعه مهارت‌ها برای شغل‌های فردا	توجه به استراتژی‌ها و تصمیمات بلند مدت، ارتقاء و بها دادن به رویکرد چند رشته‌ای، ایجاد فرصت های آموزشی - یادگیری متقابل و تعاملی
6	کروزنبرگ و فوکس 2021،	هم‌راستایی تأثیر اجتماعی-اقتصادی گردشگری با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد	پرورش تفکر تجاری خلاق در جهت به حداکثر رساندن سودمندی، توجه ویژه به اهمیت کرامت، تغییر در پارادایم تفکر
7	آرواس و همکاران، 2020	ارزیابی نگرش دانشجویان گردشگری و علوم محیطی نسبت به گردشگری پایدار	تمرکز بر برنامه ریزی بلند مدت، حمایت از منافع اقتصادی درک شده، پرورش اقتصاد جامعه محور، به حداکثر رساندن مشارکت جامعه و ارتقاء تعامل.
8	بولچاند-گیدومال 2022،	بهبود گردشگری جزیره‌ای پس از کووید-19 با استفاده از گردشگری هوشمند	چشم‌انداز آینده‌محور با تمرکز بر حکمرانی هوشمند، ارتقاء محیط هوشمند، تحرک هوشمند، پرورش افراد هوشمند، اقتصاد هوشمند و زندگی هوشمند
9	ماچریدیس و پالسون، 2021	رشد کردن آموزش عالی؟ از مسئولیت پذیری تا پاسخگویی در تلفیق پایداری در آموزش عالی	پرورش دانشجویان مسئولیت پذیر، آزادی اندیش، وابسته به بافت و فرهنگ توامان با پرورش تفکر انتقادی

10	فونت و مک کیب، 2017	پایداری و بازاریابی در گردشگری: زمینه ها، پارادوکس‌ها، رویکردها، چالش‌ها و پتانسیل	فراگیر شدن بازاریابی در جامعه معاصر و خلق ایده‌های نوآور در این راستا، تغییر شیوه‌های زندگی و رفتارهای مسئولانه تری در قبال جامعه و جهان، پرورش مصرف‌کنندگان سبز
11	کار، روهان و وینفورد، 2016	مردم بومی و گردشگری: چالش‌ها و فرصت‌هایی برای گردشگری پایدار	درک و پذیرش ارزش دانش بومی و سنت‌های فرهنگی (توانمندسازی)، حکمرانی و برنامه‌ریزی (اجرا) هدفمند و درک درست از اصالت (نوآوری)
12	ژانگ و همکاران، 2016	سایت‌های گردشگری رفتارهای حفاظت از محیط زیست ساکنان: گسترش چارچوب معیارهای فعال‌سازی مبتنی بر پذیرش دلبستگی محیطی	آگاهی از پیامدهای مثبت حفاظت از محیط زیست؛ آگاهی از پیامدهای بلایا و بحران‌ها، حمایت از محیط زیست و کسب رفتار درست و مسئولانه
13	گوسلینگ، 20، 16	گردشگری، فناوری اطلاعات و پایداری: یک بررسی اکتشافی	استفاده از فناوری اطلاعات و هویت‌های شخصی/جمعی در جهت ارتقاء و پرورش حوزه گردشگری، بالا بردن کیفیت روابط، سرمایه اجتماعی و شبکه‌ها، همگام و همراه بودن با تغییرات و ایده‌های جدید در جهت توسعه گردشگری
14	فونت، 2021،	تاثیر شاخص‌های گردشگری پایدار بر رقابت پذیری مقصد: سیستم شاخص گردشگری اروپا	توسعه استراتژی‌های مناسب برای آینده مطلوب، ایجاد نهاد مشارکتی با ذینفعان و ایجاد اعتماد، توانمندسازی آگاهانه عوامل درگیر در گردشگری
15	نیوند و لاوانگا، 2021	پیامدهای «پایتخت محشر» بودن. کارآفرینان خلاق و توسعه پایدار گردشگری خلاق در بافت شهری روتردام	پرورش ایده‌های جدید و نوآور در جهت مکان‌سازی خلاق، کارآفرینی خلاق، برقراری عدالت اجتماعی، ارتقاء تفکر خلاق
16	آوبدیک و نیزگودا، 201، 5	فرصت‌های جدید برای گردشگری آینده پس از 25 سال آینده‌نگری تحول سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در برنامه ریزی گردشگری لهستان	پیش‌بینی درست بر مبنای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، مشارکت تمام ذینفعان، اقدام پژوهی و تحقیق، شبکه‌سازی و تعامل جامعه، توجه به چشم‌اندازهای پیش‌روی گردشگری و خلق فرصت‌های جدید.
17	برنلا و وناناریسالی، 2021،	جوامع یادگیری و شیوه‌های گردشگری خلاقانه در پروژه‌های NGDO	درک شهروند جهانی بودن، پرورش هویت خود به عنوان شهروند جهانی، همبستگی و مشارکت، توجه به عدالت و مسئولیت بین نسلی
18	فونت و همکاران، 201، 9	مشارکت پژوهشی، تاثیرگذاری و پایدار گردشگری	ایجاد یک جامعه آنلاین و توجه به داشتن ارتباط گسترده جهانی، داشتن مدیریت قوی در مقابله با بحران‌های پیش‌رو، تصمیمات هدفمند و سیاستی زیست‌محیطی، مدیریت و حفظ منابع طبیعی
19	رنیاللی و همکاران، 2020	مشارکت دانشگاه در ایجاد و کسب پایداری در گردشگری	ارتقاء آگاهی عمومی، برابری، مشارکت و انسجام اجتماعی، توانمندسازی آگاهی، پرورش اتحاد و تعامل، تأمل انتقادی
20	میکا و شونوس، 2021	صلح، عدالت و پایداری از طریق گردشگری بومی	تیم هدایتگران فرهنگ، گسترش صلح و اقتصادسازی، مشارکت جوامع محلی، همکاری و ارتقاء فهم از بافت فرهنگی و اصالت

<p>حمایت از روابط در حال تغییر بین گردشگری و رشد اقتصادی، پرورش اقتصاد هوشمند، پرورش تفکر تجاری</p>	<p>آیا بحران ها بر پایداری اقتصاد تأثیر می‌گذارد؟ اثرات گردشگری؟ مطالعه موردی هنگ کنگ</p>	<p>لیو و همکاران، 2021</p>	<p>21</p>
<p>توجه به تعاملات خصوصی و عمومی، ارتقای مدل‌های حکومت‌داری، بهبود مشارکت محلی شرکت‌ها، جوامع و انجمن‌ها در تصمیم‌گیری، ارتقاء و پرورش مدیریت بحران</p>	<p>حاکمیت گردشگری در طول بحران همه گیر کووید-19: پیشنهادی برای یک مدل پایدار برای احیای صنعت گردشگری</p>	<p>روبینا رامیرز و همکاران، 2020</p>	<p>22</p>
<p>ایجاد انگیزه فراتر از انگیزه تجاری، مشارکت آگاهانه همه ذینفعان مربوطه، پارادایم کسب و کار معمولی، تمرکز به ماهیت گردشگری و تفسیر درست و پرورش مهارت‌های انسانی</p>	<p>بررسی صدای نادیده گرفته شده کودکان در توسعه گردشگری پایدار: مطالعه تطبیقی در شش مقصد گردشگری اروپای</p>	<p>کواس کاکا و همکاران، 2020</p>	<p>23</p>
<p>ارتقاء و ایمن سازی سلامت جسمی و روحی؛ افزایش ثروت و در پی آن افزایش رفاه و کیفیت زندگی؛ ترویج انسجام اجتماعی؛ تغییر در شیوه‌های فعالیت‌های سازمانی یا اجتماعی؛ ترویج مشارکت عمومی و درک علم و فناوری</p>	<p>یک تغییر خوب: پیشرفت در تحقیقات در گردشگری پایدار و برخی «حقایق خانگی» برای این بخش</p>	<p>جوژا و والمزلی، 2021</p>	<p>24</p>
<p>تکنولوژی اجتماعی، روابط بین فردی برای مهار گروه‌های خاص، سیستم‌های اجتماعی علاقه مند به اشتراک تجربیات، ایده‌ها و منابع</p>	<p>جوامع گردشگری و پیوندهای اجتماعی: نقش شبکه‌های اجتماعی توریستی آنلاین و آفلاین در ایجاد سرمایه اجتماعی و عملکرد پایدار</p>	<p>دیکیسون و همکاران، 2017</p>	<p>25</p>
<p>افزایش ارتباط، نوآوری و تأثیر آن بر روی گردشگری، ترویج صلح، جوامع فراگیر و هوشمند، ایجاد نهادهای فراگیر</p>	<p>بیست و پنج سال گردشگری پایدار و مجله گردشگری پایدار: نگاهی به گذشته و حرکت رو به جلو</p>	<p>برمول، 2017</p>	<p>26</p>
<p>مدیریت زباله، آموزش و مشارکت در بین ذینفعان و حساسیت به تغییرات آب و هوایی، مدیریت منابع کمیاب</p>	<p>بررسی ابزارهای محیطی در جهت ترویج توسعه گردشگری پایدار برای ساووساوو، فیجی</p>	<p>ون‌ولیت، 2015</p>	<p>27</p>
<p>تجربه پژوهشی، مشارکت پژوهشی اساتید، ایجاد شبکه‌های اجتماعی مشترک، ایجاد تیم‌های تحقیقاتی و حمایت مالی از آنها، تشکیل ماژول‌های علمی و فرهنگی بین دانشگاه‌ها</p>	<p>چه چیزی باعث مشارکت پژوهشی اساتید و پایداری در زمینه آموزش عالی در ترکیه می‌شود؟</p>	<p>ساکارکایا، 2022</p>	<p>28</p>
<p>توجه به علل زمینه‌ای، تمرکز بر برنامه‌ریزی یکپارچه گردشگری پایدار، گردشگری انبوه، و گردشگری با ارزش بالا همسو با اهداف توسعه پایدار، کشف پیوند گردشگری، فقر، محیط زیست</p>	<p>استراتژی‌هایی برای چشم‌انداز بازار توریستی صباح پس از کووید-19 واکنش به شوک‌های ناشی از بیماری همه‌گیر یا تأملی بر گردشگری پایدار؟</p>	<p>چیچک، 2021</p>	<p>29</p>
<p>مدیریت ظرفیت حمل و نقل گردشگری و تضمین حفظ منابع طبیعی، درک ارتباط مشخصات و ویژگی‌های جمعیت شناختی، حفظ گیاهان کمیاب</p>	<p>گردشگری ماجراجویی در جمعیت اسپانیا: تجزیه و تحلیل اجتماعی جمعیت شناختی برای بهبود پایداری</p>	<p>روخوراموس، 2021</p>	<p>30</p>
<p>راه حل‌های مدیریتی برای مسائل پیچیده، شنیدن صداها در مطالعات گردشگری، به چالش کشیدن نگرش‌های انسان‌محور، آموزش انتقادی، هستی‌شناسی‌های جایگزین، پژوهش فمینیستی</p>	<p>از پایداری تا آنتروپوسن: تأملاتی در مورد آموزش پژوهشی گردشگری برای دلبستگی سیاره‌ای</p>	<p>سول‌پرنس، 2020</p>	<p>31</p>

32	فارسری 2021،	آموزش برای گردشگری پایدار: بازتابی در فضای برنامه درسی یک برنامه کارشناسی ارشد در سوئد	تقویت درک عمومی از اقدام مدنی و آموزش شهروندی؛ سواد فنی و زیست محیطی، یادگیری پویا و گفت‌وگوهای ارزشی، ادغام تاملات حرفه‌ای و لیبرال، آموزش مهارت‌های حل مسئله
33	ژوو همکاران، 2019	استراتژی‌های توسعه گردشگری پایدار و شیوه‌های مکان‌های میراث جهانی در چین: مطالعه موردی هوانگشان	رویکرد مدیریت مبتنی بر ارزش و هماهنگی ذینفعان، حفاظت از گیاهان جنگلی، حفاظت از منابع فرهنگی، توجه به دانش موجود در تئوری و عملی توسعه گردشگری پایدار
34	ابوانیدس و گیموتی 2020،	بحران کووید-19 به عنوان فرصتی برای فرار از مسیر ناپایدار گردشگری جهانی	تاب‌آوری و بسیج قابلیت‌های سازگاری، قابلیت‌های نوآورانه، تقویت انعطاف‌پذیری گردشگری پس از همه‌گیری
35	رنالدی و همکاران، 2020	مشارکت دانشگاه در ایجاد هدف‌های مشترک با گردشگری پایدار	ایجاد شبکه‌ای از ذینفعان متعدد وابسته به هم، ترویج شبکه‌های از فعالیت‌های مردمی، تحقیق مشارکتی، یادگیری عملی
36	یوسف و همکاران، 2018	به سوی چارچوبی برای برنامه درسی گردشگری دانشگاهی در مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های اندونزی: دیدگاه‌های ذینفعان	پرورش تفکر منطقی، انتقادی، نوآورانه، واجد شرایط و قابل سنجش، بررسی پیامدهای توسعه و اجرای فناوری در آموزش
37	مینگز و همکاران، 2021	آموزش عالی و آموزش گردشگری پایدار: آیا دانشجویان گردشگری آماده رهبری تغییرات در دوران پس از همه‌گیری هستند؟	پرورش و ارتقاء سواد فنی، سواد زیست محیطی، سواد اخلاقی، سواد چند فرهنگی، سواد تحلیلی مهارت‌ها، سواد سیاسی
38	اندرسن و همکاران، 2017	دستورالعمل‌ها و توسعه گردشگری پایدار	پایدار و سازگاری معماری با طبیعت، ادغام استراتژی‌های پایداری در طرح‌های پیشنهادی، تمرکز بر دیدگاه‌های بلندمدت
39	راتی و همکاران 2015،	تاثیرات و نتایج جهانی گردشگری	توجه به زیرساخت‌های مورد نیاز گردشگری مانند حمل و نقل و ارتباطات، تأمین آب و بهداشت، امنیت عمومی و خدمات بهداشتی، استراتژی توسعه برای دستیابی به برابری رفاه
40	مورنو-لونا و همکاران، 2021	محرك‌های توسعه آگاهی پایداری در برنامه‌های درسی گردشگری: مورد دانشگاه‌های اسپانیا	توجه به توسعه تفکر پایداری برای حفاظت از محیط زیست، آموزش اساتید در زمینه پایداری، توجه به موضوعات، مهارت‌ها و شایستگی‌ها مرتبط با پایداری
41	کوزبور و همکاران 2021،	گردشگری پسا صنعتی به عنوان محرك توسعه پایدار	تاثیر ابعاد اقتصادی و زیست محیطی و دیجیتال بر گردشگری، پرورش نگرش متفاوت به گردشگری فراصنعتی، توجه و پرورش بازاریابی دیجیتالی، کاتالیزور توسعه گردشگری فراصنعتی
42	کاتل و همکاران، 2019	بیش از حد متعهد به گردشگری و تحت تعهد به پایداری: ضرورت آموزش "پایداری قوی" در دوره‌های گردشگری	توجه به دانش فرارشته‌ای، مفهوم‌سازی جامع‌نگر، تاملی انتقادی در ارتباط با اهداف توسعه پایدار، تمرکز بر سیستم تطبیقی

43	ابوبکر ماریکار، 2020	به سوی بستری مبتنی بر معنویت در آموزش عالی گردشگری	رشد شخصی و حرفه ای یادگیرندگان، رشد عاطفی، درگیر شدن با حوزه های معنوی، رفتار اخلاقی و مسئولیت مدنی، همدلی
44	وسلو، 2016	درک مربیان مدارس آفریقای جنوبی از گردشگری پایدار	توانمندسازی مربیان، برآوردن نیازهای جمعیت میزبان از نظر بهبود استانداردهای زندگی، حفاظت از محیط زیست طبیعی
45	سیگالا، 2020	گردشگری و کووید-19: تأثیرات و پیامدها برای پیشرفت و بازنشانی صنعت و تحقیقات	توجه به پارادوکس های ساختاری، توجه به محیط های فزاینده ای جهانی، سریع و پیچیده، بینش در مورد تضادهای مداوم و وابسته
46	هیگینز- دستپوس، 2020	جنگ بر سر گردشگری: چالش های گردشگری پایدار در آکادمی گردشگری پس از کووید-19	پرورش تفکر تحول آفرین و رقابتی از ایده ها، تلاش های گسترده تر برای اصلاح اخلاقی تر، مسئولانه تر گردشگری
47	هالادونیر و همکاران، 2019،	پایداری اجتماعی گردشگری در ایسلند: پژوهش کیفی	ارتقاء کیفیت زندگی و تاب آوری، گردشگری مسئولانه، استراتژی های بازاریابی، درک پایداری اجتماعی به مثابه یک ماهیت واقعی
48	سنو و کیم، 2021،	چگونه کووید-19 بر آموزش هتلداری و گردشگری تأثیر می گذارد: چالش ها، فرصت ها و مسیرهای جدید	کشف فرصت های جایگزین، راهبردهای یادگیری فعال و متنوع، خلق فرصت های یادگیری آنلاین و مجازی پروژه های گروهی، پذیرش فناوری های پیشرفته، مدل های کسب و کار جدید، طراحی دوره های بین رشته ای
49	فورستال، 2022،	دانشجویان به عنوان سازنده محتوای گردشگری میان رشته ای: راهبردی برای کمک به آمادگی خلاقانه، حل مسئله، پژوهشی و کارکنان هتلداری با شایستگی جهانی	پرورش و تقویت یادگیری خودراهبر، توجه به دانش چند بعدی و شایستگی های جهانی، گردشگری مسئولانه، انتخاب مشترک محتوای دوره با تیمی از اساتید، درگیر و انگیزه دانشجویان
50	شوانسنسیرگو همکاران، 2018	ایجاد رویکرد رهبری دانشگاهی گردشگری پایدار: درس هایی از گذشته و پل هایی برای آینده	تغییر در تفکر، تامل در گذشته، بررسی رویه گفتگو، گفتگوی سقراطی، تامل انتقادی
51	دریج و شات، 2013،	ماموریت دانشگاهی و رهبری در آموزش عالی گردشگری	پرورش توانایی فرد برای رهبری، انعطاف پذیری در مدیریت، آزادی اجتماعی برای رهبری ناشی از هنجارها و ساختارهای انضباطی و دپارتمان هر یک از اعضای هیئت علمی.
52	مایکل مک گرات، 2020	آموزش گردشگری برای پایداری: شبیه سازی آموزشی	توجه شبیه سازی یک محیط یادگیری، استفاده از تفکر انتقادی و مهارت های تصمیم گیری، یادگیری تجربی با ایجاد محیط های غوطه ور، تعاملی و پیچیدگی، ساخت بازی های شبیه سازی
53	رامکسون، 2020	اثرات اجتماعی درک شده گردشگری و کیفیت زندگی: یک مدل مفهومی جدید	دلبستگی، اعتماد بین فردی، نیت رفتاری، شناخت پیامدهای مخرب زیست محیطی، تحلیل و تحریک حالات عاطفی ذهنی

54	رالف باکلی 2012،	گردشگری پایدار: پژوهش و واقعیت	تحلیل و بررسی روند رو به رشد جمعیت، صلح جهانی، رفاه جهانی، کنترل آلودگی و حفاظت از محیط زیست
55	برایتو و همکاران، 2024	سرمایه اجتماعی برای توسعه گردشگری پایدار در اندونزی	ارزش‌ها، اعتماد و شبکه‌های اجتماعی (سرمایه اجتماعی)، تشویق رفتاری که منجر به انسجام اجتماعی شود، همکاری برای دستیابی به اهداف مشترک، حفاظت، برنامه ریزی اقتصادی، منابع جامعه، آگاهی فرهنگی، آموزش محیط زیست و ظرفیت ذینفعان
56	میلر و تورس- دلگادو،	ارزشیابی گردشگری پایدار: بررسی وضعیت شاخص‌های گردشگری پایدار	نظم اجتماعی برنامه‌ریزی شده بر استانداردهای سازایی عوامل تغییر، تکامل آنها و تهدیدات بالقوه سیاست کوانتومی برای توضیح چگونگی پیچیده تر شدن جهان
57	ورنا، 2023،	توسعه و نوآوری گردشگری پایدار: پیشرفت‌ها و چالش‌ها اخیر	زیبایی طبیعی جهان برای نسل‌های آینده رفتار مسئولانه و کمک به مردم محلی بهبود رفاه اجتماعی و اقتصادی جوامع تلاش جمعی برای تأثیر مثبتی بر جامعه جهانی ارتقاء بینش‌ها، دیدگاه‌ها و ایده‌های جدید مشارکت و همکاری دانشگاهیان، تصمیم‌گیران و صنعت
58	عشان خزاره و همکاران، 2023	پیشرفت اهداف توسعه پایدار در گردشگری: بررسی ادبیات سیستماتیک دستاوردهای گذشته و وعده‌های آینده	همکاری قوی و اقدام حیاتی ترویج برابری جنسیتی تفسیر مجدد سیاست‌های توسعه گردشگری فعلی اشتراک گذاری اطلاعات گردشگری آنلاین ارتقای صلح، عدالت برای همه
59	کریمی و همکاران، 1398	آموزش مبتنی بر پایداری در آموزش عالی با تأکید بر صلاحیت‌های پایداری دانش‌آموختگان: مطالعه موردی دوره کارشناسی صنایع دستی	باز آفرینی محتوای سواد پایداری، توانمندسازی استادان، گسترش تعاملات برون دانشگاهی، بازنگری برنامه درسی، تغییر روش آموزش به یادگیری مشارکتی
60	نصراللهی و موسی بیگی دهابادی	تحلیل اهمیت - عملکرد گردشگری پایدار: با استناد بر عوامل زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی	توازن بین موضوعات مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی؛ بازیافت زباله؛ صرفه جویی در مصرف انرژی
61	ضیایی و عاسی 1397،	چالش‌ها و رویکردهای توسعه‌ی گردشگری پایدار: از نظریه تا عمل	پرورش و ارتقاء راهبردهای مدیریتی، توجه به ماهیت پیچیده‌ی سیستم گردشگری، ترغیب مجامع دانشگاهی و علمی جهت پژوهش در حوزه پایداری و ارتقاء آن
62	صفاچیدی، 1396	آموزش عالی، کنش اخلاقی و گردشگری پایدار: رویکردی هرمنوتیکی	کنش اخلاقی، فهم چندفرهنگی، تلاش برای آموختن دانش و مهارت‌های مربوط به پایداری، چگونگی به ظهور رسیدن درک پایدارمحوری
63	ضیایی و همکاران 1393	توسعه‌ی پایدار گردشگری از دیدگاه دو مکتب ایده‌آلیسم و پراگماتیسم	توجه بر پیچیده و چندوجهی بودن گردشگری، پرورش رویکرد تلفیق، توجه به مطالعات تطبیقی، ترویج روحیه نقادی

64	ناصح، 1398، تقوی	بررسی شاخص‌های گردشگری پایدار در دستیابی به ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی: ارائه راهکار برای اثرات مخرب	ایجاد توازن و تعادل، حفظ ارزشها و کیفیت، اخلاقیات و اصول اقتصادی، پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، وحدت و یکپارچگی، هویت فرهنگی، سلامت حفظ محیط‌زیست، تعادل اقتصادی
65	مهرعلیزاد 1396، 0	گردشگری و آموزش عالی ایران: تعامل یا تقابل	سیاستگذاری‌های مرتبط با جهانگردی و نظامهای آموزش عالی، توسعه گردشگری باید به عنوان یک علم با حوزه مشخص با رویکرد بین رشته‌ای
66	شفیعی و همکاران، 1395	گردشگری پایدار از تئوری تا تحقق: یک رویکرد انتقادی	مشارکت دهی موثر تمام ذینفعان، کیفیت تعامل ذینفعان، غلبه بر ایدئولوژی‌های نئولیبرال، پرورش خلاقیت‌های نظام مند

پس از تکمیل جداول توصیفی و دسته‌بندی، شباهت‌ها، تفاوت‌ها و ارتباطات بین داده‌های جداول مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله اول مضامین اولیه مرتبط با گردشگری پایدار استخراج شد سپس مضامین استخراج شده به عنوان مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده سطح دو و نهایتاً مضامین سازمان دهنده سطح یک (حیطه خبرگی نظروزرانه، کارآفرینانه، طبیعت‌گرایانه، استراتژیگانه، جامعه‌شناسانه و انسان‌گرایانه) طبق جداول ذیل ارائه گردید و مضامین در زیر مجموعه عناصر ده‌گانه برنامه درسی قرار گرفت.

جدول 3: مؤلفه‌های خبرگی نظروزرانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع
خبرگی نظروزرانه	بعد علمی و فناوری	مهارکردن مفهوم بلند مدت در پارادایم رشدمحور	Sigala,2020.Kronenberg & Fuchs, 2021 Prayitno, etal, 2024
		یادگیری از تجربه‌های دیگران، تمرکز بر مفاهیم تطبیقی در آموزش	Stanciulescu & Bulin, 2012 McGrath etal,2020
		آموزش توانمند سازی در نظر گرفتن دیدگاه‌های چندگانه، ایجاد تعادل در نتایج شناختی، عاطفی	Moscardo,2015؛ Tauro, A. etal ,2021 Vosloo,2016 ؛Dredge&Schott,2013
		آگاهی در فرایندهای تصمیم‌گیری در مقیاس چندگانه؛ تلفیق پژوهش و آموزش با رویکرد زیست فرهنگی	Michael McGrath ؛Tauro, A. etal ,2021 Ting Zhou,2021 ؛ etal,2020
		ادغام مسائل زیست‌شناسی و فلسفه در تحقیقات فرارشته‌ای، آمیختگی مفاهیم بین فرهنگی و بین رشته‌ای؛ پرورش تفکر نوآورانه و پیاده کردن استراتژی‌های یادگیری تحول‌آفرین	Ioanna Farsari,2021 Forristal,2022 ؛McGrath etal,2020 Higgins-Desbiolles,2020 Tauro, A. etal , 2021 ضیایی و همکاران،1393؛
		نوآوری‌ها افزایش باروری اکوسیستم‌ها	United Nations New York,2018 etal,2020 Tiwari Prayitno, etal, 2024
		ایجاد شبکه‌های مشارکتی آموزش، تیم‌های تحقیقاتی	McGrath etal,2020 ؛Sakarkaya,2022 Seo&Kim,2021

<p>؛Abu Bakar Maricair,2020 Dredge&Schott,2013 ؛Ioanna Farsari,2021 Schweinsberg etal ؛McGrath etal,2020 ,2018</p>	<p>تمرکز بر محوریت دانایی و فرآیند دانستن به جای دانش تاکید بر دایره انتقادی بلاخص تفکر انتقادی و سواد تحلیلی در آموزش</p>	<p>نظرواره خبرگی عد علمی و فناوری</p>	
<p>کریمی و همکاران،1398 Font & ؛York,2018 United Nations New ؛Rinaldi etal ,2020 ؛McCabe, 2017 Schweinsberg etal ,2018 ؛Farsari,2021 Solène Prince,2020 Vosloo,2016 ؛ Moreno-Luna etal,2021 Forristal,2022؛</p>	<p>تحلیل گفتمان انتقادی، معرفت‌شناسی بومی، هستی‌شناسی‌های جایگزین، تحقیقات فمینیستی و اقدام پژوهی؛ انعکاس صداها در مطالعات گردشگری؛ اشتراک گذاشتن تجربیات در آموزش پایداری، یادگیری مشارکتی و شبکه‌سازی بین اساتید؛ تمرکز بر روش‌های حل تعارض؛ ایجاد انگیزه‌های ملموس برای افراد متخصص</p>		
<p>Carr, Ruhanen & hitford,2016 Seo&Kim,2021 ؛etal,2016 Zhang</p>	<p>استفاده از یک بازی واقعیت مجازی در سناریوی برنامه ریزی مشارکتی و ساخت سناریوهای آینده؛ حفظ ظرفیت سازگاری به شکل دانش و فناوری</p>		
<p>Anna Carr, ؛Bulchand-idumal,2022 McGrath ؛Ruhanen & hitford,2016 Seo&Kim,2021 ؛etal,2020</p>	<p>تبدیل صدای آنلاین بومی به یک صدای نیرومند استفاده از سایت‌ها و فضاهای آنلاین به عنوان بسترهایی برای ارتباط و تعامل فرهنگی (تکنولوژی گرا)</p>		
<p>؛ Ioannides &Gyimóthy,2020 Helgadóttir et al,2019</p>	<p>ایجاد محیط هوشمند و پرورش مهارت‌های دیجیتال</p>		
<p>؛Mohamad Yusuf,2018 Tiwari et al,2020 مهرعلیزاده،1396؛ Mínguez et al,2021 ؛</p>	<p>تعریف تاب‌آوری و بسیج قابلیت‌های انطباقی در مطالعات سازمانی؛ حفظ تعادل مناسب بین چارچوب‌های حرفه‌ای و آکادمیک</p>		
<p>،Forristal,2022 ؛Farsari,2021 ؛etal,2016 Zhang</p>	<p>توسعه ارزش‌ها و موقعیت‌های اخلاقی در تفکر دانشجویان، برگزاری دوره حل‌خلاقانه مسئله</p>		
<p>؛ Farsari,2021 ؛Arrobas etal, 2020 Vosloo,2016 ؛Yusuf,2018 شفیعی و همکاران،1395؛ Schweinsberg etal ,2018 McGrathetal,2020</p>	<p>کنش لیبرال در پداگوژی، پرورش تفکر سقراطی، یادگیری مادام‌العمر؛ به‌چالش کشیدن تمایلات انسان‌محور، تنوع‌حیات‌غیرانسانی و تشکیلات فیزیکی با رویکردهای سیال و نظری</p>		

جدول 4: مؤلفه‌های خبرگی کارآفرینانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع
مضامین کارآفرینانه خبرگی	بعد اقتصادی	پرورش تفکر تجاری، تمرکز و تسلط بر بازار، تحلیل فرهنگ قضاوت مصرف کننده، کسب شهرت آنلاین و اخلاق تجاری	؛Kronenberg & Fuchs, 2021 Seo&Kim,2021 Stefan Gössling,2016 ناصح، تقوی،1398؛
		تمرکز بر اهمیت نیروی کار پرمنش؛ سازماندهی همزمان رقابت و روابط همکاری بین نمایندگان؛ مداخله سازمانی و نهادی در زمینه کارآفرینی و دستاوردهای اجتماعی و زیست محیط	؛Kronenberg & Fuchs, 2021 Vosloo,2016 Stefan Gössling,2016 Prayitno, etal, 2024 Vrana2023 Usman Khiza, etal, 2023
		اقتصاد مقاومتی، بهینه‌سازی روابط کارآمدی هزینه؛ پاسخگویی به فرصت‌ها و تغییرات جدید بازار؛ مسیر تجاری محور، حمایت از بازاریابی دیجیتال	Seo&Kim,2021 Penny Vosloo,2016 Awedyk & Niezgodna,2015 Mínguez et al,2021
		تقویت تعداد و کیفیت مشاغل محلی، راهبردهایی برای کاهش فرسودگی شغلی	Shirley Nieuwland & Lavanga,2021 ؛Stefan Gössling,2016؛ ؛Chiara Rinaldi etal ,2020
		انتخاب های پایدار و مقاوم سازی(رشد پایدار، امنیت اقتصادی، امنیت سرمایه‌گذاری)؛ برون یابی اقتصاد سنجی و جمعیت شناختی؛ مدیریت ظرفیت و بهبود زیرساخت های حمل و نقل	؛Stefan Gössling,2016 ؛Seo&Kim,2021 Rinaldi etal ,2020 Kronenberg & Fuchs, 2021
		اقتصاد جامعه محور(رفع شکافت اقتصادی در جامعه)، کار با عدم اطمینان و ایجاد معاوضه، شناخت الگوهای جهانی تولید و مصرف، فراگیر شدن بازاریابی در جامعه معاصر، تولید محصولات سبز، پرورش مصرف کننده سبز	Kuzior etal, 2021 Arrobas etal, 2020 Moscardo,2015 Font & McCabe, 2017 Vrana2023 Usman Khiza, etal, 2023
		تعریف ساختارهای رقابتی و مفاهیم کمیابی، باوری فراتر از انگیزه تجاری	؛Kronenberg & Fuchs, 2021 Seo&Kim,2021 Stefan Gössling,2016
		تجارت به مثابه یک پارادیم رایج، روش شناسی برای کشف چگونگی کسب و کارهای بومی، اقتصاد هوشمند، اقتصاد دایره ای، ایجاد شبکه ای از ذینفعان متعدد، بهینه‌سازی فناوری، فناوری پایدار	Helgadóttir ؛Koščak etal.2021 etal,2019; Carr, Ruhanen & Michelle hitford,2016; Bulchand-Gidumal,2022; Chiara Rinaldi etal ,2020
		حل عدم تطابق بین عرضه و تقاضای، آینده نگری منابع انسانی در اقتصاد مدرن(نوبین گری)، تنوع بازارهای بین المللی	Han Liu, Peihuang Wu & Gang Li,2021; Helgadóttir et al,2019 ؛Robina-Ramírez tal,2021 Bulchand-Gidumal,2022

جدول 5: مؤلفه‌های خبرگی طبیعت‌گرایانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	منابع
مضامین خبرگی طبیعت‌گرایانه	بعد زیست‌محیطی	درک فلسفه محیطی، حفاظت از زیستگاه‌ها، پیوند دادن آموزش در پایداری با چالش‌های واقعی اجتماعی و زیست‌محیطی، خلق موضوعات و فعالیت‌های اکوتوریسمی جدید، افزایش باروری اکوسیستمها	Tauro et al, 2021؛ Buckley, 2012؛ Ramkissoon, 2020؛ ناصح، تقوی، 1398؛
		اجرای مدیریت یکپارچه منابع آب در کلیه سطوح	United Nations New York, 2018؛ Vrana 2023
		مدیریت پایدار جنگل‌ها و مبارزه با بیابان‌زایی	United Nations New York, 2018
		توسعه تفکر جایگزین برای حفاظت از محیط زیست، احترام و هماهنگی با طبیعت، توقف و معکوس کردن تخریب زمین	United Nations New York, 2016؛ Penny Vosloo, 2016
		حفظ یکپارچگی اکوسیستمها، ترویج گیاهان بومی؛ دانش محیطی بر مقاصد رفتاری و مسئولیت زیست‌محیطی، داشتن اخلاق زیست‌محیطی،	Lan Pan et al, 2018؛ Tauro et al, 2021؛ Usman Khiza, et al, 2023
		کاهش استفاده از مواد کمیاب و غیر قابل تجدید، ذخیره انرژی، استفاده از انرژی خورشیدی به عنوان منبع انرژی برای استراحتگاه	Penny Vosloo, 2016؛ Vliet, 2015؛ Lan Pan et al, 2018؛ Prayitno, et al, 2024؛ Miller, Torres-Delgado, 2023
		سازگاری پروژه‌های فیزیکی پایدار با طبیعت و مناظر اطراف، پیوند متافیزیکی، وابستگی متقابل و وحدت متقابل بین بشریت و زیست‌کره	Penny Vosloo, 2016؛ Abu Bakar aricair, 2020؛ Vrana 2023؛ نصرالهی و بیکی ده‌آبادی، 1394
		آموزش اهمیت دفع صحیح پسماند و مدیریت پساب و اثرات آن بر منابع طبیعی.	Lan Pan et al, 2018؛ Vliet, 2015؛ Moscardo, 2015
		تغییر اقلیم و مدیریت بلایای طبیعی	Stefan Zhang et al, 2016؛ Gössling, 2016
		استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر (استفاده نظاممند از منابع پایه)	Xavier Font, 2019؛ Moscardo, 2015؛ نصرالهی و موسی بیکی، 1394؛
		افزایش تحقیقات در مورد سلامت و رفاه حیوانات	Hongbing zhu, 2019؛ Andersen et al, 2017
		اقدامات برای اداره قرنطینه و بازرسی گیاهان جنگلی	Tauro et al, 2021؛ Moreno-Luna et al, 2021
		ارتباط دانستن مشخصات و ویژگی‌های جمعیت شناختی گردشگر ماجراجو	Rojo-Ramos et al, 2021؛ Moreno-Luna et al, 2021؛ Ramkissoon, 2020

جدول 6: مؤلفه‌های خبرگی استراتژیک گرایانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

منابع	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
Xavier Font,2019 Prayitno, etal, 2024 Miller, Torres-Delgado,2023	مناظره عمومی توسط تحقیقات تحریک شده، سیاست کوانتومی برای توضیح چگونگی پیچیده تر شدن جهان	بعد سیاسی	خبرگی استراتژیک گرایانه
Xavier Font,2019; Usman Khiza, etal , 2023 عباسی،1397؛	سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه، تفسیر مجدد سیاست‌های توسعه گردشگری فعلی		
Ting Zhou,2021 Font,2019 مهرعلیزاده،1396	تحریک بحث های سیاسی با فعالیت های پژوهشی		
Hongbing zhu,2019 Andersen et al ,2017	طرح اضطراری برای بلایای زمین شناسی غیر منتظره		
Font et al, 2021 Farsari,2021 Dredge&Schott,2013 مهرعلیزاده،1396؛	ارائه اطلاعات در مورد تهدیدات توسعه استراتژی های ساختار شکن مناسب برای آینده مطلوب		
Michael Hall et al,2022 Buckley,2012 Moscardo,2015	گسترش صلح و امنیت انسانی بین المللی		
Robina-Ramírez et al,2021 DebbieCotterell et al,2019 Sigala,2020	آشنایی جوامع با طرح زیرساختی برای سرمایه گذاری در آینده، درک سیستم پیچیده مدیریت تطبیقی		
Debbie Cotterell et al,2019 Forristal,2022 Debbie Cotterell et al,2019 Font & Scott cCabe, 2017	درک تفکر سیستمی جامع و پیچیدگی، سیاست های حامی فقرا تفسیر سلسله مراتبی در فعالیت ها		

جدول 7: مؤلفه‌های خبرگی جامعه شناسانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

منابع	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
Ramkissoon,2020 Forristal,2022 Tauro et al ,2021	تنوع فرهنگی و زیستی و روابط متقابل آنها؛ مسئولیت اخلاقی و همبستگی جامعه، مسئولیت پذیری برای اعمال مسئولیت	بعد اجتماعی و فرهنگی	خبرگی جامعه شناسانه
Tauro et al ,2021 Ching Goh,2021 BulchandGidumal,2022؛	توانایی مشاهده و ترسیم شباهت های بین بافت ها، توجه به شکل های زبان شناختی به ویژه استعاره ها		
cheyvens,2021&Jason&Regina Moscardo,2015 Dredge&Schott,2013	تفسیر برابری طلبانه و مسئولیت های بهداشت عمومی؛ ایجاد فرهنگ جامعه سازگار با فعالیت های خوشه ای		
Penny Vosloo,2016 Stefan Gössling,2016 صفا رحیدری،1396؛	تعریف توانایی کنشگران اجتماعی، به هم پیوستگی (روایت ها و کنش ها)؛ ایفای نقش های متعدد بازیگران اجتماعی		

Paulsson,2021 &Macheridis cheyvns,2021 &Jason&Regina Moscardo,2015 2021 Kronenberg & Fuchs, Prayitno, etal, 2024	احترام و ارتقای میراث تاریخی، فرهنگ و اصیل جوامع میزبان، حرکت به سمت اصالت		
Bill Bramwell,2017 Buckley,2012 Miller, Torres-Delgado,2023	ترویج جوامع صلح آمیز و فراگیر؛ درک فضاهای ترکیبی		
etal,2017 Dickinson Christopher etal,2021 Gidumal,2022 Rinaldi etal ,2020	جامعه گرایی ("روان شدن سریع زندگی مدرن")؛ ارتباط برقرار کردن با چالش های کلیدی پیش روی جامعه؛ ایجاد تیم هدایتگران فرهنگی، انعکاس پذیری، کار تیمی و فعال بودن		
Carr, eta,2016 Usman Khiza, etal , 2023	حفاظت از میراث طبیعی و تنوع زیستی		
Tauro et al ,2021 Ramkissoon,2020 صفارحیدری،1396	تغییر فرهنگ مصرف مسافر، ایجاد مجموعه ای نوآورانه از جشنواره های بومی برای بیان هویت فرهنگی		
Rinaldi etal ,2020 Vosloo,2016	درک توسعه شبکه های مشارکتی از فعالیت های مردمی		
Mínguez et Farsari,2021 al,2021 Helgadóttir et al,2019,Rinaldi, eta,2020	درک اشکال جدید روابط بین فردی، "توانمندسازی کسب آگاهی"؛ درک امکان جهان بینی های جایگزین		
Farsari,2021, Cotterell etal,2019 Moscardo,2015 کریمی و همکاران،1398	شنیدن صداها، ارزش ها و دانش اقلیت های قومی، گروه ها یا افراد به حاشیه رانده شده، مشارکت در حل مسئله؛ مشارکت آزادانه با ایده های جدید ، به چالش کشیدن اولویت های غالب		
Carr, etal,2016 ؛Hall etal,2022	درگیری با موضوعات انتقادی، گفتگوی و تأمل انتقادی		
Robina-Ramírez etal,2021 Moscardo,2015؛Font,2019 ناصر، تقوی،1398	پرورش برنامه های انتقادی برای ایجاد تصویر کلی جهان ؛ تفاهم میان فرهنگی، تعامل و ارتباط حل تعارض؛ منزلت اجتماعی و زنده نگه داشتن فرهنگ و دانش بومی		
Font & Scott McCabe, 2017 Vosloo,2016؛ Rinaldi etal ,2020 Mínguez et al,2021	آگاهی و ارائه خدمات بهداشتی برای کنترل اثرات همه گیری ویروس ؛ پرورش روابط و احترام به حقوق بشر و شهروندی		

بعد اجتماعی و فرهنگی

خبرگی جامعه شناسانه

جدول 8: مؤلفه‌های خبرگی انسان گرایانه در چشم انداز برنامه درسی گردشگری پایدار

منابع	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
Abu Tauro, A. et al, 2021 Bakar Maricair, 2020	تحلیل فلسفی پایدار در بعد معرفتی و اخلاقی، خلق داستان‌ها و تصاویر ذهنی بین فرهنگی، افزایش نسبت به باورها و تجربیات	مضامین اجتماعی و معنوی و اجتماعی	خبرگی انسان گرایانه
Moscardo, 2015 صفا رحیدری، 1396؛ Usman Khiza, et al, 2023	کیفیت زندگی و هم افزایی در نتیجه روابط سیستمیک		
Abu Kuzior et al, 2021 Bakar Maricair, 2020 Ramkissoon, 2020 Prayitno, et al, 2024	تفاوت بین نگرش به گردشگری فراصنعتی در جنسیت، سن، و ابعاد آموزش و کانال های دیجیتال در مورد توسعه گردشگری پسا صنعتی، ارزش های مبتنی بر روابط انسانی		
Abu Bakar Maricair, 2020 Farsari, 2021 Usman Khiza. et al, 2023	تجربه وحدت با طبیعت و زیبایی، نگرانی و تعهد نسبت به چیزی فراتر از خود، حرکت به سوی یکپارچگی و وحدت سالم تر، خود شکوفایی در راستای معنا و هدف در جهان		
Ioanna Farsari, 2021 Sigala, 2020	تصمیم و عمل شهروندان در «دنیای پیچیده درهم تنیده» با تکرر نژادی، قومی و مذهبی، درک هویت شهروندی جهانی		
Giovanna Bertella & Maria Donata Rinaldi, 2021 Solène Prince, 2020 Prayitno, et al, 2024	احساس همبستگی، عدالت و مسئولیت بین نسلی، دلبستگی سیاره ای، ترویج همدلی، رفتار اخلاقی و مسئولیت مدنی		
Christopher, et al, 2021; Moscardo, 2015 Vrana 2023; Prayitno, et al, 2024	پرورش تربیت ارزشی و درک ارزش های پایداری، تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش		

ریزی درسی انجام و نهایتاً با توجه به نظرات و موارد بیان شده توسط متخصصان بازنگاری و اصلاحات لازم اعمال و چارچوب نهایی تدوین گردید. نمودار شماره 2 در ذیل برگرفته از نمودار نهایی پژوهش است که حاصل ادغام کدهای مستخرج شده از بررسی مقالات پژوهشی، اسناد و مدارک علمی و نهایتاً تعریف و تفسیر منطق برنامه درسی با توجه به کدهای سازمان یافته و سپس طراحی نه عصر در همتننده دیگر تار عنكبوتی الگوی اگر می باشد.

در جداول شماره 3 الی 8 بررسی، تحلیل و ادغام کدها در طبقه بندی موضوعی و مضامین پایه ارائه شده است. براین اساس ابتدا اسم نویسندگان و سال انتشار منابع مورد مطالعه، مضامین پایه مستخرج شده از دل منابع انتخابی، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر گروهی کدها استخراج شد. با استفاده از مضامین حاصله، عناصر ده گانه برنامه درسی بر اساس الگوی اگر شناسایی و تدوین گردید. روایی یابی چارچوب الگوی پیشنهادی توسط 12 نفر از متخصصان حوزه گردشگری و برنامه

شکل 2: الگوی مطلوب برنامه درسی گردشگری پایدار

پژوهش قابل انجام می‌باشد. همچنین با توجه به معنی-داری آزمون بارتلت ($P < 0/05$)، فرض همانی بودن ماتریس همبستگی رد شده و تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار(مدل عاملی) مناسب است. پس از تعیین مناسب بودن مدل عاملی، ابتدا همبستگی بین شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفته که بر اساس نتایج عناصر روی قطر اصلی همگی یک هستند و ماتریس همبستگی متقارن می‌باشد. میزان اشتراکات بعد از استخراج عامل‌ها برای همه متغیرها بیشتر از 50 درصد (از حداقل 0/500 تا 0/695) و بیانگر توانایی آن‌ها در تبیین واریانس متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش بودند. هر 10 عامل استخراج شده در بخش کیفی دارای مقادیر ویژه بالاتر از یک بودند که 57/823 درصد از کل

سوال دوم- آیا چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار در نظام آموزش عالی ایران دارای اعتبار است؟ اعتباریابی الگوی پژوهش با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته (که توسط 151 شرکت کننده که در بخش کمی پژوهش 89 نفر (9/58/%) هیات علمی و 62 نفر (1/41%) دانشجوی دکتری بودند، پر شده است) با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی انجام شد. بدین منظور، مقدار KMO برای پژوهش حاضر 0/801 به دست آمده و که نشان دهنده‌ی این است حجم نمونه از کفایت لازم برخوردار است. همچنین با توجه به نتایج سطح معنی-داری آزمون کرویت بارتلت که 0/000 به دست آمده و کوچکتر از 0/05 می‌باشد ($P = 0/000$, $P < 0/05$)، با اطمینان می‌توان گفت که تحلیل عاملی بر روی داده‌های

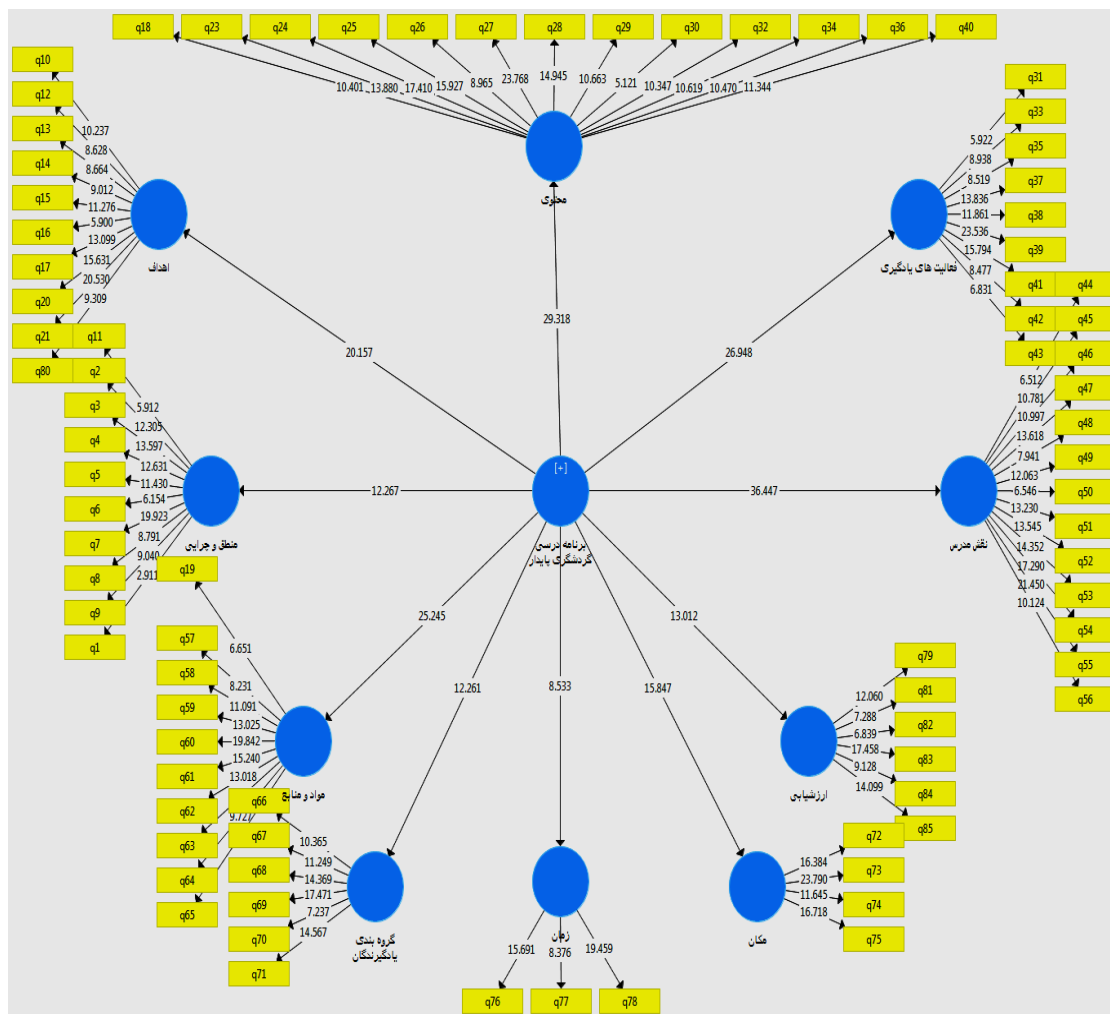
واریانس‌های متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کنند، که در جدول ذیل نشان داده شده است.

جدول 9: عوامل استخراج شده همراه مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

مقادیر ویژه عوامل استخراجی چرخش یافته			مقادیر ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش			مقدار ویژه اولیه			عامل‌ها
درصد تجمعی	درصد واریانس	مجموع	درصد تجمعی	درصد واریانس	مجموع	درصد تجمعی	درصد واریانس	مجموع	
10/885	10/885	9/252	28/528	28/443	24/177	28/528	28/443	24/177	1
18/804	7/919	6/732	34/557	6/114	5/197	34/557	6/114	5/197	2
26/151	7/346	6/244	38/698	4/141	3/519	38/698	4/141	3/519	3
33/072	6/921	5/883	42/413	3/715	3/158	42/413	3/715	3/158	4
39/305	6/233	5/298	45/638	3/225	2/742	45/638	3/225	2/742	5
44/643	5/338	4/538	48/689	3/051	2/593	48/689	3/051	2/593	6
48/762	4/119	3/501	51/230	2/541	2/160	51/230	2/541	2/160	7
52/204	3/443	2/926	53/637	2/407	2/046	53/637	2/407	2/046	8
55/057	2/853	2/425	55/783	2/146	1/824	55/783	2/146	1/824	9
57/823	2/767	2/352	57/823	2/040	1/734	57/823	2/040	1/734	10

دسته‌بندی شد. پس از شناسایی و دسته‌بندی مولفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده در تحلیل عاملی اکتشافی اعتبار الگوی برنامه‌درسی گردشگری پایدار با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی مورد بررسی قرار گرفت. قدر مطلق بار عاملی استاندارد برای همه گویه‌های پرسشنامه بزرگتر از 0/4 و قدر مطلق آماره‌ی t آنها بزرگتر از 2/58 حاصل شد. در نتیجه، گویه‌های این پرسشنامه‌ها به غیر از گویه 22 که بار عاملی (0/367) کمتر از 0/4 بود و بین گویه‌ها حذف شد از اعتبار کافی برخوردار هستند. مولفه‌های برنامه‌درسی گردشگری پایدار براساس مقدار t در شکل (3) ارائه شده است.

سپس در نتایج آزمون واریانس‌های عاملی هر یک از متغیرها بیانگر این است که هر چقدر مقدار قدر مطلق ضرایب متغیرها بیشتر باشد، عامل مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر دارد. بارهای عاملی هر یک از متغیرها مشخص و الگوی برنامه‌درسی گردشگری دارای ده مؤلفه با توجه به نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به شرح مواد و منابع (11 شاخص)، نقش مدرس (13 شاخص)، محتوی (13 شاخص)، منطق (10 شاخص)، اهداف (10 شاخص)، ارزشیابی (6 شاخص)، زمان (3 شاخص)، گروه‌بندی یادگیرندگان (6 شاخص)، مکان (4 شاخص) و فعالیت‌های یادگیری (9 شاخص)

شکل 3: الگوی مولفه‌های برنامه‌درسی گردشگری پایدار بر اساس مقدار t

نهایتاً برای بررسی همگرایی نیز نتایج شاخص‌های پایایی ترکیبی، ضریب آلفای کرونباخ و متوسط واریانس استخراج‌شده در ذیل ارائه شده است.

جدول 10: نتایج بررسی اعتبار متغیرهای پژوهش

متغیرها	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	متوسط واریانس استخراج شده
مواد و منابع	0/873	0/838	0/511
نقش مدرس	0/916	0/900	0/559
محتوی	0/905	0/886	0/527
منطق و چرایی	0/888	0/860	0/551
اهداف	0/875	0/841	0/513
ارزشیابی	0/867	0/815	0/521
زمان	0/809	0/701	0/587
گروه‌بندی یادگیرندگان	0/848	0/786	0/585
مکان	0/845	0/755	0/577
فعالیت‌های یادگیری	0/880	0/844	0/552

استراتژیک‌گانه، جامعه‌شناسانه و انسان‌گرایانه و دلالت‌های نظریه یادگیری سازنده‌گرایی اجتماعی و نظریه انتقادی در آموزش؛ هدف (اهداف دانشی، مهارتی و نگرشی)؛ محتوا (دربگیرنده ابعاد و تعهدات موردنظر در توسعه پایداری)؛ نقش مدرس در یاددهی - یادگیری (یادگیری تحول‌گرا، رهایی‌بخش و رادیکالی و غیره)؛ مواد و منابع کمک‌آموزشی (کتاب‌های چاپی، فیلم‌های آموزشی محیط‌زیست، سبک زندگی، فرهنگ‌ها، پارادکس‌ها و غیره)؛ فعالیت‌های یادگیری دانشجویان (ایده‌پردازی و نوآوری، پرسش و تجزیه و تحلیل موقعیت‌ها)؛ زمان آموزش (مادام‌العمر، منعطف، ترکیبی)؛ فضای آموزش (فضای سازگار با محیط‌زیست و میراث فرهنگی تفریحی و غیره)؛ گروه‌بندی یادگیرنده (گروه‌بندی بر اساس اهداف آموزشی، گروه‌بندی بر اساس اهداف اجتماعی و غیره)، ارزشیابی (ارزیابی هم‌کلاسی، ارائه گزارش شفاهی پژوهش و غیره) طراحی شد. سپس در جهت رویایی الگو از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد و الگوی طراحی شده توسط متخصصان مربوطه در سه حوزه برنامه‌ریزی درسی، گردشگری و میان‌رشته‌ای مورد بررسی و اصلاحات لازم پیاده شد و در نهایت از تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تاییدی جهت اعتباریابی چارچوب برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی استفاده گردید. تحلیل نتایج حاصله از یافته‌های جمع‌آوری شده، حاکی از این بود الگوی برنامه‌درسی گردشگری پایدار دارای ده مؤلفه، مواد و منابع (11 شاخص)، نقش مدرس (13 شاخص)، محتوی (13 شاخص)، منطق (10 شاخص)، اهداف (10 شاخص)، ارزشیابی (6 شاخص)، زمان (3 شاخص)، گروه‌بندی یادگیرندگان (6 شاخص)، مکان (4 شاخص) و فعالیت‌های یادگیری (9 شاخص) می‌باشد و مضامین استخراج شده در بخش کیفی مورد تأیید است. پس از شناسایی و دسته‌بندی مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده در تحلیل عاملی اکتشافی، یافته‌ها با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی نیز مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد به غیر از گویه 22 که از چرخه پژوهش حذف شده، کلیه

جدول 10 نتایج بررسی آزمون همگرایی با استفاده از شاخص‌های پایایی ترکیبی، ضریب آلفای کرونباخ و متوسط واریانس استخراج‌شده را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که چون مقدار پایایی ترکیبی برای ده متغیر پژوهش شامل مولفه مواد و منابع (0/873)، نقش مدرس (0/916)، محتوی (0/905)، منطق و چرایی (0/888)، اهداف (0/875)، ارزشیابی (0/867)، زمان (0/809)، گروه‌بندی یادگیرندگان (0/848)، مکان (0/845) و فعالیت‌های یادگیری (0/880) و مقدار آلفای کرونباخ برای تمامی سازه‌ها (متغیرها) شامل مولفه مواد و منابع (0/838)، نقش مدرس (0/900)، محتوی (0/886)، منطق و چرایی (0/860)، اهداف (0/841)، ارزشیابی (0/815)، زمان (0/701)، گروه‌بندی یادگیرندگان (0/786)، مکان (0/755) و فعالیت‌های یادگیری (0/844) بزرگتر از 0/7 است؛ همچنین، مقدار متوسط واریانس استخراج شده (AVE) برای کلیه مولفه‌های پژوهش شامل مولفه مواد و منابع (0/511)، نقش مدرس (0/559)، محتوی (0/527)، منطق و چرایی (0/551)، اهداف (0/513)، ارزشیابی (0/521)، زمان (0/587)، گروه‌بندی یادگیرندگان (0/585)، مکان (0/577) و فعالیت‌های یادگیری (0/552) بزرگتر از 0/5 است، لذا با اطمینان می‌توان گفت که سازه‌های این پژوهش از لحاظ همگرایی و همبستگی از اعتبار کافی برخوردار هستند. بنابراین، چارچوب برنامه‌درسی پیشنهادی گردشگری پایدار در نظام آموزش عالی ایران دارای اعتبار کافی است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق با استفاده از پژوهش ترکیبی، ابتدا بر پایه اطلاعات جمع‌آوری شده به طراحی چارچوب مطلوب برنامه‌درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی براساس الگوی اگر پرداخته شد. جهت ارائه چارچوب برنامه‌درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی، ویژگی‌های خاص عناصر ده‌گانه الگوی اگر شامل، منطق (با تمرکز بر 6 حیطه خبرگی نظروزرانه، کارآفرینانه، طبیعت‌گرایانه،

طوری که دانشجویان ظرفیت و عاملیت خود را برای فراتر رفتن از شیوه‌های تثبیت شده تفکر، عمل و ایجاد سیستم‌های جدید فراهم و هدایت کنند. همانطور که از یافته‌ها دریافت شد آموزش برای پایداری در فرایند برنامه درسی گردشگری پایدار از مؤلفه‌های ایدئولوژیک، ساختاری و وابسته به طرز عمل و رویه پوشش داده می‌شود. که لازمه آن درک عمیق مجریان و مربیان آموزش گردشگری پایدار از 6 حیطة خبرگی که به ترتیب پوشش دهنده حوزه های علمی و فناوری، اقتصادی، حوزه زیست‌محیطی، حوزه سیاسی، حوزه اجتماعی و فرهنگی و حوزه نشاط معنوی (Zahedi, 2016) است، می‌باشد. الگوی حاصله از پژوهش، از یک سو با توجه به مؤلفه‌های منطق برنامه درسی گردشگری پایدار و از سوی دیگر توجه بر دلالت‌های شاخص‌های تفکر انتقادی و تفکر سازنده‌گرا در فرایند آموزش منجر به رویکرد همسویی سازنده برای تصمیم‌گیری‌ها و تدوین راهبردهای آموزش و یادگیری تحول آفرین در مسیر توسعه پایدار در برنامه درسی گردشگری می‌شود. بدین سبب اساتید دانشگاه باید در کنار سواد دانشی حوزه گردشگری در تقویت و ارتقاء سواد انتقادی و سازنده دانشجویان تلاش کنند تا پیامدی از یادگیری در فارغ التحصیلان حاصل شود که با استفاده از مهارت‌های دانشی، اجتماعی و انسانی بتوانند خلاقانه فکر کنند و مسئولانه با چالش‌های پیش روی صنعت گردشگری روبه‌رو و پاسخگو باشند.

رویکرد توسعه گردشگری پایدار، رویکردی برای فهم ارتباط جامعه و دانشگاه است، هدف آن دگرگون سازی و تحول آفرینی دانشجویان گردشگری می‌باشد (Rieckmann, 2017; UNESCO, 2015). دانشجویان گردشگری باید درک کنند دانشگاه مکانی است که با آموزش رویکردهای انتقادی و تحول آفرین در یادگیری و درک پدیده‌های پیچیده در مورد پایداری دانشجویان را در مسیر توسعه هدایت و یاری می‌کند (Blanca & Gretzel, 2017; Afifi, etal, 2018;). نتایج به واضح بیانگر این است که رویکرد توسعه پایدار

گویه‌های ابزار پژوهش از پایایی مطلوبی برخوردار هستند. به طوری که قدرمطلق آماره‌ی t آنها بزرگتر از 2/58 بود. نتایج شاخص‌های پایایی ترکیبی، ضریب آلفای کرونباخ و متوسط واریانس نشان داد که سازه‌های این پژوهش از لحاظ همگرایی و همبستگی از اعتبار کافی برخوردار هستند. نتایج حاصله نشان می‌دهد، برنامه درسی گردشگری پایدار باید پتانسیل گردشگری و نقش گسترده گردشگری را نه تنها در جامعه و صنعت بلکه در جهت پرورش دانشجویان خلاق و کارآمد تغذیه کند تا دانشجویان بتوانند، نقادانه با تمرکز بر دیدگاه سازنده‌گرایی مشکلات و چالش‌های پیش روی جامعه و صنعت را شناسایی، تحلیل و هدایت کنند. با این وجود تصمیمات گردشگری پایدار باید توسط اخلاق مبتنی بر فضیلت ارسطویی "اقدام خوب" و "زندگی خوب" هدایت شود که در آن گردشگری رفاه شخصی و جمعی را امکان پذیر کند (Wearing, etal, 2015). ارتقاء پایداری و کمک به گردشگری پایدار به تلاش‌های جمعی نیازمند است. بنابراین آموزش عالی گردشگری با توجه به پیچیدگی و پویایی این رشته نیاز فزاینده‌ای به گنجانیدن سواد در تنوع فرهنگی، مسئولیت پذیری و پایداری در جهت توسعه کشورها دارد (Farsari, 2021; Vosloo, 2016; Forristal, 2022). دانشگاهیان نقش فزاینده‌ای در این فرآیند جمعی دارند زیرا با تعامل با جامعه و صنعت می‌توانند دانش مورد نیاز برای حمایت از تغییر و افزایش مشارکت جمعی را ارائه دهند. دانشگاه به عنوان نقش وجدان جامعه و شاهرگ حیات صنعت در حوزه گردشگری عمل می‌کند و انتظار می‌رود دانشگاه از این تعاملات با جامعه و صنعت به شیوه‌ای ساختاریافته‌تر و رسمی‌تر حمایت کند تا تعاملات بلندمدت معنی‌داری حاصل شود و در نهایت یاور توسعه گردشگری پایدار شود. شیوه‌های آموزشی اساتید باید نوآورانه، انعطاف پذیر، عمل محور توأم با یادگیری عمیق و پایدار باشد، تا منجر به توسعه سوادها، شایستگی‌ها، تأمل و تفکر انتقادی و ارزش‌های اخلاقی در یادگیرنده شود (McPak, 2016; Siburian etal., 2019). به

آموزش داده شود. به مدیران سازمان‌ها و ارگان‌های ذینفع در صنعت گردشگری نیز پیشنهاد می‌شود که جهت توانمندسازی و آموزش منابع انسانی خود از برنامه درسی مذکور استفاده نمایند.

منابع

- Afifi, G. M. H., Atef, T., & Al Busaidi, Y. (2018). Interdisciplinary higher education in tourism: The case of SQU, Oman. *Anatolia*, 1–12. <https://doi.org/10.1080/13032917.2018.1494610>
- Akker, J. V. D. (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hamever (Eds). *Curriculum Landscapes and trends*. pp.1-10.
- Andersen, I. M. V., Blichfeldt, B. S., & Liburd, J. J. (2017). Sustainable Tourism Regulation and Development the Case of the Danish Coastline. January. https://findresearcher.sdu.dk:8443/ws/portalfile/s/portal/144977860/Sustainability_in_Costal_Tourism_final.pdf
- Arrobas, F., Ferreira, J., Brito-Henriques, E., & Fernandes, A. (2020). Measuring tourism and environmental sciences students' attitudes towards sustainable tourism. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 27(May), 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100273>
- Awedyk, M., & Niezgoda, A. (2016). New opportunities for future tourism after 25 years of political and socioeconomic transformation – foresight in Poland's tourism planning. *Journal of Tourism Futures*, 2(2), 137–154. <https://doi.org/10.1108/JTF-05-2015-0031>
- Ayikoru, M., Tribe, J., & Airey, D. (2009). Reading tourism education. *Neoliberalism unveiled*. *Annals of Tourism Research*, 36(2), 191–221. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.11.001>
- Barkathunnisha, A. B., Diane, L., Price, A., & Wilson, E. (2019). Towards a spirituality-based platform in tourism higher education. *Current Issues in Tourism*, 22(17), 2140–2156. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1424810>

در عرصه برنامه درسی متضمن طیفی از خبرگی‌ها فراگشته‌ای در عرصه گردشگری است، مفاهیم پایداری و به دنبال آن تعهدات و مسئولیت‌ها در هم‌تنیده در جهت ارتقای خبرگی و سوادهای مرتبط، می‌تواند زمینه را برای طراحی مجدد برنامه درسی گردشگری با نظر به مفروضه‌های بنیادی توسعه پایدار، نتایج یادگیری و آمادگی یادگیرندگان فراهم کند. همچنین در مسیر تعهد برنامه درسی گردشگری پایدار شایستگی‌هایی چون، تصمیم‌گیری مشارکتی و مسئولیت‌پذیری برای نسل‌های حال و آینده، تفکر سیستمی، تفکر پیش‌بینی‌کننده (یا آینده)، تفکر هنجاری (یا ارزشی)، تفکر استراتژیک (یا کنش محور) ، شایستگی بین‌فردی (یا همکاری) و شایستگی حل مسئله اهمیت دارد (Mrenjavic et al, 2015; Filep et al, 2012). بنابراین یافته‌های پژوهش می‌تواند به طور کلی به دو شیوه کاربرد داشته باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود، نتایج برآمده از پژوهش به شیوه‌ی عمومی در نظام‌های آموزشی مورد توجه و استفاده قرار گیرد. همچنین از یافته‌های برآمده از این پژوهش نه تنها در تدوین برنامه درسی گردشگری پایدار در آموزش عالی بلکه در دوره‌های تحصیلی و آموزشی دیگر نیز می‌توان بهره گرفت. لازم به ذکر است که چارچوب ارائه شده در صورت کاربرد در نظام آموزشی، اثرات جامع و مثبت خود را نمایان می‌سازد. شیوه دیگر، شیوه ویژه است که هر حیطه تعریف شده از یافته‌های پژوهش می‌تواند در جای خود با توجه به گرایش‌های متعدد رشته‌های حوزه گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. از سوی دیگر عوامل و مجموعه ویژگی‌هایی که برای برنامه درسی گردشگری پایدار مترتب است، سودمندی، مشارکت و اثربخشی نیروی متخصص آگاه و خبره را به همراه خواهد داشت. همچنین می‌تواند، یاور اساتید و به مثابه راهنمای کلی در تنظیم و تهیه برنامه درسی آموزش عالی گردشگری مورد توجه قرار گیرد. از سویی توصیه می‌شود، چارچوب پیشنهادی، به صورت تلفیقی در برنامه‌های درسی آموزش رشته گردشگری و رشته‌های مرتبط به صورت تجویزی و غیرتجویزی

- and the Journal of Sustainable Tourism: looking back and moving forward. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(1), 1–9. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1251689>
- Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research and Reality. *Annals of Tourism Research*, 39 (2012) 528–546.
- Bulchand-Gidumal, J. (2022). Post-COVID-19 recovery of island tourism using a smart tourism destination framework. *Journal of Destination Marketing and Management*, 23, 100689. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100689>
- Burbano, D. V., Valdivieso, J. C., Izurieta, J. C., Meredith, T. & Ferri, D. Q. (2022). “Rethink and reset” tourism in the Galapagos Islands: Stakeholders’ views on the sustainability of tourism development. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3 (2022) 100057, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100057>
- Carr, A., Ruhanen, L., & Whitford, M. (2016). Indigenous peoples and tourism: the challenges and opportunities for sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(8–9), 1067–1079. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1206112>
- Çevirgen, A., & Kesgin, M. (2007). Local authorities’ and NGOs’ perceptions of tourism development and urbanization in Alanya. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 55, 309–322. <https://hrcak.srce.hr/24651>
- Cotterell, D., Hales, R., Arcodia, C., & Ferreira, J. A. (2019). Overcommitted to tourism and under committed to sustainability: the urgency of teaching “strong sustainability” in tourism courses. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 882–902. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1545777>
- Dickinson, J. E., Filimonau, V., Hibbert, J. F., Cherrett, T., Davies, N., Norgate, S., Speed, C., & Winstanley, C. (2017). Tourism communities and social ties: the role of online and offline tourist social networks in building social capital and sustainable practice. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(2), 163–180. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1251689>
- Barnett, R. (2012). Learning for an unknown future. *Higher Education Research & Development*, 31(1), 65–77. <https://doi.org/10.1080/07294360.2012.642841>
- Belhassen, Y., & Caton, K. (2011). On the need for critical pedagogy in tourism education. *Tourism Management*, 32(6), 1389–1396. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.01.014>
- Benckendorff, P., Moscardo, G., & Murphy, L. (2012). Environmental attitudes of generation Y students: Foundations for sustainability education in tourism. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 12(1), 44–69. <https://doi.org/10.1080/15313220.2012.650063>
- Benjamin, S., Dillette, A., & Alderman, D. H. (2020). “We can’t return to normal”: Committing to tourism equity in the post-pandemic age. *Tourism Geographies*, 22(3), 476–483. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759130>
- Bertella, G., & Rinaldi, M. D. (2020). Learning communities and co-creative tourism practices in NGDO projects. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(4), 639–657. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1821697>
- Blanca, A., Gretze, U. (2017). What do tourism students know about sustainability and sustainable tourism? An exploratory study of Latin American students, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 110–117. <https://doi.org/10.1080/15313220.2017.1294038>
- Boyle, A., Wilson, E., & Dimmock, K. (2015). Transformative education and sustainable tourism: The influence of a lecturer’s worldview. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 15(3), 252–263. <https://doi.org/10.1080/15313220.2015.1059303>
- Boyle, A., Wilson, E., & Dimmock, K. (2015a). Space for sustainability? Sustainable education in the tourism curriculum space. In D. Dredge, D.W. Airey, & M.J. Gross (Eds.), *The Routledge handbook of tourism and hospitality education* (pp. 519–531). Routledge.
- Bramwell, B., Higham, J., Lane, B., & Miller, G. (2017). Twenty-five years of sustainable tourism

- marketing in tourism: its contexts, paradoxes, approaches, challenges and potential. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 869–883. <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1301721>
- Font, X., Higham, J., Miller, G., & Pourfakhimi, S. (2019). Research engagement, impact and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1560673>
- Font, X., Torres-Delgado, A., Crabolu, G., Palomo Martinez, J., Kantenbacher, J., & Miller, G. (2021). The impact of sustainable tourism indicators on destination competitiveness: The European Tourism Indicator System. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–23. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1910281>
- Forristal, L. J. (2022): Students as Co-Creators of Interdisciplinary Tourism Content: A Strategy to Help Prepare Creative, Problem-solving, Research Savvy and Globally-Competent Hospitality Employees. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. <https://doi.org/10.1080/10963758.2022.2034117>
- Goh, H. C. (2021). Strategies for post-Covid-19 prospects of Sabah's tourist market – Reactions to shocks caused by pandemic or reflection for sustainable tourism? *Research in Globalization*, 3, 100056. <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2021.100056>
- Gossling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 9582, 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gossling, S., Scott, D., & Hall, M. (2021). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20.
- Gössling, S. (2017). Tourism, information technologies and sustainability: an exploratory review. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 1024–1041. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1122017>
- Hales, R., & Jennings, G. (2017). Transformation [1080/09669582.2016.1182538](https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1182538)
- Dredge, D & Schott, C. (2013). Academic Agency and Leadership in Tourism Higher Education. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 13(2), 105-129. <http://dx.doi.org/10.1080/15313220.2013.786312>
- Dredge, D., Benckendorff, P., Day, M., Gross, M. J., Walo, M., Weeks, P., et al. (2012). The philosophic practitioner and the curriculum space. *Annals of Tourism Research*, 39(4), 2154–2176. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.07.017>
- Edelheim, J. (2020). How should tourism education values be transformed after 2020? *Tourism Geographies*, 22(3), 547–554. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1760927>
- Eisner, E. W. (1994). *The educational imagination*. (9rd ed.) Macmilan publishing.
- Farsari, I. (2021). Pedagogy for sustainable tourism: reflections on the curriculum space of a master programme in Sweden. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*, 00(00), 1–30. <https://doi.org/10.1080/15313220.2021.1978127>
- Farsari, I., Butler, R. W., & Szivas, E. (2011). Complexity in tourism policies: A cognitive mapping approach. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 1110–1134. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.03.007>
- Fathi Vajargah, K; Mousavipour, N.& Yadegarzadeh, Gh. (2018). *Curriculum Development in Higher Education*. Tehran: Mehraban Book Institute, Publications. (In Persian)
- Filep, S., Hughes, M., Mostafanezhad, M., & Wheeler, F. (2015). Generation tourism: Towards a common identity. *Current Issues in Tourism*, 18(6), 511–523.
- Fletcher, R., Murray Mas, I., Blanco-Romero, A., & Blázquez-Salom, M. (2019). Tourism and degrowth: An emerging agenda for research and praxis. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1745–1763. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1679822>
- Font, X., & McCabe, S. (2017). Sustainability and

- Research, 11(2), 133–147.
<https://doi.org/10.1057/thr.2011.3>
- Jennings, G., Kensbock, S., & Kachel, U. (2010). Enhancing “education about and for sustainability” in a tourism studies enterprise management course: An action research approach. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 10(2), 163–191.
<https://doi.org/10.1080/15313221003792019>
- Jones, C. R., & Walmsley, A. (2021). A change would do you good: advances in research impact in sustainable tourism and some ‘home truths’ for the sector. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–16.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2021.2000995>
- Karimi, S., Pourmand, H. A., Zakir Salehi, G. R., Afemi, R. (2018). Education based on sustainable development in higher education with an emphasis on sustainable qualifications of graduates. *Iranian Higher Education Research Quarterly*, Year 12, Number 1, pp. 1-31. (In Persian)
- Košćak, M., Knežević, M., Binder, D., Pelaez-Verdet, A., Işik, C., Micić, V., Borisavljević, K., & Šegota, T. (2021). Exploring the neglected voices of children in sustainable tourism development: A comparative study in six European tourist destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–20.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1898623>
- Kronenberg, K., & Fuchs, M. (2021). Aligning tourism’s socio-economic impact with the United Nations’ sustainable development goals. *Tourism Management Perspectives*, 39(May), 100831.
<https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100831>
- Kuzior, A., Lyulyov, O., Pimonenko, T., Kwilinski, A., & Krawczyk, D. (2021). Post-industrial tourism as a driver of sustainable development. *Sustainability (Switzerland)*, 13(15), 1–14.
<https://doi.org/10.3390/su13158145>
- Liu, H., Wu, P., & Li, G. (2021). Do crises affect the sustainability of the economic effects of tourism? A case study of Hong Kong. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–19.
- for sustainability: the role of complexity in tourism students’ understanding of sustainable tourism. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 21(Part B), 185–194.
<https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2017.08.001>
- Hall, C. M., Gössling, S., Scott, D., Ritty, M., Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). *The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability*. The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability. <https://doi.org/10.4324/9780203072332>
- Helgadóttir, G, Einarsdóttir, A, V, Burns, G, L, Gunnarsdóttir, G & Matthíasdóttir, J, M, E. (2019). Social sustainability of tourism in Iceland: A qualitative inquiry, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. <https://doi.org/10.1080/15022250.2019.1696699>
- Higgins Desbiolles, F. (2020). Diversity in tourism: A perspective article. *Tourism Review*, 75(1), 29–32. <https://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0226>
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising tourism for social and ecological justice after COVID-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 610–623.
<https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757748>
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). The “war over tourism”: challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1803334>
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolkowski, C., Wijesinghe, G., & Boluk, K. (2019). Degrowing tourism: Rethinking tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1926–1944.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1601732>
- Ioannides, D., & Gyimóthy, S. (2020). The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624–632.
<https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763445>
- Jamal, T., Taillon, J., & Dredge, D. (2011). Sustainable tourism pedagogy and academic-community collaboration: A progressive service-learning approach. *Tourism and Hospitality*

- Mohsenpour, K. H.; Fathi Vajargah, K.; Arefi, M. & Khorasani, A. (2016). Explanation of the background conditions to promote the planning culture in universities and higher education institutions of Iran. *Scientific-Research Quarterly of New Approach in Educational Management*, Year 8, Number 4, pp. 323-344. (In Persian)
- Moreno-Luna, L., Robina-Ramírez, R., Sánchez-Oro, M., & Serrano, J. C. (2021). Drivers for sustainability awareness development in tourism curricula: The case of Spanish universities. *Land*, 10(9), 1-18. <https://doi.org/10.3390/land10090939>
- Moscardo, G. (2015). The Importance of Education for Sustainability in Tourism. 1-21. https://doi.org/10.1007/978-3-662-47470-9_1
- Naseh, n., Tagwi, L. (2016). Investigating indicators of sustainable tourism in achieving economic, social, cultural and environmental values: providing a solution for destructive effects. *Human and Environment Quarterly*, No. 50, pp. 25-39. (In Persian)
- Nasrallah, Z., Musa Biki Dehabadi, F. (2014). Analysis of the importance of sustainable tourism performance: based on environmental, social, and economic factors. *Urban tourism*, period, 2, number 1, pp. 45-59. (In Persian)
- Nieuwland, S., & Lavanga, M. (2020). The consequences of being 'the Capital of Cool'. Creative entrepreneurs and the sustainable development of creative tourism in the urban context of Rotterdam. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(6), 926-943. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1841780>
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies*, 22(3), 651-656. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>
- Oktadiana, H. (2016). A curriculum framework for hospitality and tourism higher education in Indonesia: an exploratory study. Doctoral Thesis. The Hong Kong Polytechnic University.
- Olya, H. G. T., Shahmirzadi, E. K., & Alipour, H. (2019). Pro-tourism and anti-tourism community <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1966018>
- Macheridis, N., & Paulsson, A. (2021). Greening higher education? From responsabilization to accountabilization in the incorporation of sustainability in higher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 22(8), 208-222. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-09-2020-0338>
- McGrath, G. M., Lockstone-Binney, L., Ong, F., Wilson-Evered, E., Blaer, M., & Whitelaw, P. (2021). Teaching sustainability in tourism education: A teaching simulation. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(5), 795-812. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1791892>
- McPeck, J. (2016). *Critical thinking and education*. London: Routledge.
- Mehralizadeh, Y. (2015). Iran's tourism and higher education: interaction or confrontation. *Environmental Education and Sustainable Development Quarterly*, (5) 3. pp. 39-52. (In Persian)
- Michael McGrath, G. M., Lockstone-Binney, L., Ong, F., Wilson-Evered, E., Blaer, M. & Whitelaw, P. (2020). Teaching sustainability in tourism education: a teaching simulation. *Journal of Sustainable Tourism*. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1791892>
- Mika, J. P., & Scheyvens, R. A. (2022). Te Awa Tupua: peace, justice and sustainability through Indigenous tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(2-3), 637-657. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1912056>
- Miller, G & Torres-Delgado, A. (2023). Measuring sustainable tourism: a state of the art review of sustainable tourism indicators, *Journal of Sustainable Tourism*, 31:7, 1483-1496. <https://doi.org/10.1080/09669582.2023.2213859>
- Mínguez, C., Martínez-Hernández, C., & Yubero, C. (2021). Higher education and the sustainable tourism pedagogy: Are tourism students ready to lead change in the post pandemic era? *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 29(June), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2021.100329>

- sustainable tourism destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 0(0), 1–23. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1797056>
- Ring, A., Dickinger, A., & Wober, K. (2009). Designing the ideal undergraduate program in tourism: Expectations from industry and educators. *Journal of Travel Research*, 48(1), 106–121. <https://doi.org/10.1177/0047287508328789>
- Robina-Ramírez, R., Sánchez, M. S. O., Jiménez-Naranjo, H. V., & Castro-Serrano, J. (2021). Tourism governance during the COVID-19 pandemic crisis: A proposal for a sustainable model to restore the tourism industry. *Environment, Development and Sustainability*, 0123456789. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01707-3>
- Rojo-Ramos, J., Vidal-Espinoza, R., Palacios-Cartagena, R. P., Galán-Arroyo, C., Manzano-Redondo, F., Gómez-Campos, R., & Adsuar, J. C. (2021). Adventure tourism in the Spanish population: Sociodemographic analysis to improve sustainability. *Sustainability (Switzerland)*, 13(4), 1–15. <https://doi.org/10.3390/su13041706>
- Ruhanen, L., & Bowles, L. (2020). Student perspectives of responsible tourism behaviour: the role of tourism education. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 32(4), 255–265.
- Safarheidri, H. (2016). Higher education, ethical action, and sustainable tourism: a hermeneutic approach. *Tourism Planning and Development magazine*, sixth year, number 20, pp. 8-33. (In Persian)
- Sakarkaya, V., & Bümen, N. T. (2022). What Triggers Teacher Research Engagement and Sustainability in a Higher Education Context in Turkey? *Participatory Educational Research*, 9(2), 325–342. <https://doi.org/10.17275/per.22.43.9.2>
- Sandelowski, M. And Barros, J. (2007). *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer publishing company Inc
- groups at a world heritage site in Turkey. *Current Issues in Tourism*, 22(7), 763–785. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1329281>
- ONU. (2019). The sustainable development goals report 2019. United Nations Publication Issued by the Department of Economic and Social Affairs, 64. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019-Spanish.pdf%0Ahttps://undocs.org/E/2019/68>
- Ozgit, H., & Zhandildina, D. (2021). Investigating stakeholder awareness of the sustainable development goals and tourism stakeholder collaboration: the case of North Cyprus. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, Ahead of print (Ahead of print), 1-12. doi: 10.1108/WHATT-02-2021-0027
- Pan, S. L., Chou, J., Morrison, A. M., Huang, W. S., & Lin, M. C. (2018). Will the future be greener? The environmental behavioral intentions of university tourism students. *Sustainability (Switzerland)*, 10(3), 1–17. <https://doi.org/10.3390/su10030634>
- Prayitno, G., A Auliah, Ari, I, R, D., Effendi, A., Hayat, A., Delisa, A., Siankwilimba, E., & HiddlestoneMumford, J. (2024). Social capital for sustainable tourism development in Indonesia. *Cogent Social Sciences* (2024), 10: 2293310. <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2293310>
- Prince, S. (2020). From Sustainability to the Anthropocene: Reflections on a Pedagogy of Tourism Research for Planetary Attachment. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*, 20(3), 173–189. <https://doi.org/10.1080/15313220.2020.1797608>
- Ramkissoon, H. (2020). Perceived social impacts of tourism and quality-of-life: a new conceptual model. *Journal of Sustainable Tourism*. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1858091>
- Rieckmann, M. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*: UNESCO Publishing.
- Rinaldi, C., Cavicchi, A., & Robinson, R. N. S. (2020). University contributions to co-creating

- 2018), 33–42. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.01.004>
- Stanciulescu, G. C. J., & Bulin, D. (2012). Shaping Tourism Higher Education Curriculum-Strategy to Develop Skills for Tomorrow's Jobs. *Procedia Economics and Finance*, 3(12), 1202–1207. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(12\)00297-3](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(12)00297-3)
- Sun, Y. Y., Li, M., Lenzen, M., Malik, A., & Pomponi, F. (2022). Tourism, job vulnerability and income inequality during the COVID-19 pandemic: A global perspective. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(1), Article 100046.
- Tauro, A., Ojeda, J., Caviness, T., Moses, K. P., Moreno-Terrazas, R., Wright, T., Zhu, D., Poole, A. K., Massardo, F., & Rozzi, R. (2021). Field environmental philosophy: A biocultural ethic approach to education and ecotourism for sustainability. *Sustainability (Switzerland)*, 13(8), 1–22. <https://doi.org/10.3390/su13084526>
- Thijs, A. & Akker, J. V. D. (2009). *Curriculum in development, Netherlands: Institute for Curriculum Development (SLO)*, Enschede.
- Tribe, J. (2002). Education for ethical tourism action. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(4), 309–324. <https://doi.org/10.1080/09669580208667170>
- UNESCO. (2015). *UNESCO Global Action Programme on Education for Sustainable Development Information folder*. Paris
- Usman Khizar, H. M., Younas, A., Kumar, S., Akbar, A., Poulouva, P. (2023). The Progression of sustainable development goals in tourism: A systematic literature review of past achievements and future promises. *Journal of Innovation & Knowledge*, 8 (2023) 100442. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100442>
- Vliet, L. E. Van. (2017). An Examination of Environmental Instruments to Promote Sustainable Tourism, Author's Declaration.
- Vosloo, P. Vosloo, P. (2016). South African School Teachers' Perceptions of OF Sustainable Tourism. the degree of Master of Philosophy in Tourism Management. the Nelson Mandela Metropolitan University.
- Schweinsberg, S, Heizmann, H, Darcy, S, Wearing, S & Djolic, M. (2018). Establishing academic leadership praxis in sustainable tourism: lessons from the past and bridges to the future. *Journal of Sustainable Tourism*. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1489397>
- Schweinsberg, S., Wearing, S. L., & McManus, P. (2013). Exploring sustainable tourism education in business schools: the honours program. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 20, 53–60. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2013.05.003>
- Seo, S & Kim, H, J. (2021) How COVID-19 Influences Hospitality and Tourism Education: Challenges, Opportunities, and New Directions. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 33(3), 147-147. <https://doi.org/10.1080/10963758.2021.1929531>
- Shafii, Z., Farkhian, F., Rajairizi, MA., Mowgli, M. (2015). Sustainable tourism from theory to realization: a critical approach. *The scientific-research and international quarterly of the Iranian Geographical Society*, (49) 14, pp. 171-153. In Persian
- Sheldon, P., Fesenmaier, D., Woeber, K., Cooper, C., & Antonioli, M. (2007). Tourism education futures, 2010-2030: Building the capacity to lead. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 7(3), 61–68. <https://doi.org/10.1080/15313220801909445>
- Siburian, J., Corebima, A.I., & Saptasari, M. (2019). The correlation between critical and creative thinking skills on cognitive learning results. *European Journal of Educational Research*, 19(81), 99-114 .
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015>
- Slocum, S. L., Dimitrov, D. Y., & Webb, K. (2019). The impact of neoliberalism on higher education tourism programs: Meeting the 2030 sustainable development goals with the next generation. *Tourism Management Perspectives*, 30(July

- Zhang, Y., Zhang, J., Ye, Y., Wu, Q., Jin, L., & Zhang, H. (2016). Residents' environmental conservation behaviors at tourist sites: Broadening the norm activation framework by adopting environment attachment. *Sustainability* (Switzerland), 8(6), 1–16. <https://doi.org/10.3390/su8060571>
- Zhou, T., Law, R., & Lee, P. C. (2021). Exploring sustainable measurements of academic research: How do faculty members in teaching-oriented universities of china evaluate good research in tourism and hospitality? *Sustainability* (Switzerland), 13(20). <https://doi.org/10.3390/su132011129>
- Zhu, H., Zhang, J., Yu, X., & Hu, S. (2019). Sustainable tourism development strategies and practices of world heritage sites in China: A case study of Mt. Huangshan. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 14(4), 297–306. <https://doi.org/10.2495/SDP-V14-N4-297-306>.
- Ziyai, M., Abbasi, D. (2017). Sustainable tourism development challenges and approaches: from theory to practice. *Tourism Planning and Development magazine*, seventh year, number 24, pp. 8-37. (In Persian)
- Ziyai, M., Zandi, A., Abbaspour, N., Abdi, M. (2013). Sustainable development of tourism from the point of view of two schools of idealism and pragmatism. *Tourism Planning and Development magazine*, third year, number 8, pp. 11-30. (In Persian)
- Vrana, V. (2023). Sustainable Tourism Development and Innovation: Recent Advances and Challenges. *Sustainability* 2023, 15,7224. <https://doi.org/10.3390/su15097224>
- Wearing, S., Tarrant, M.A., Schweinsberg, S., Lyons, K., & Stoner, K. (2015). Exploring the global in student assessment and feedback for sustainable tourism education. *Education for sustainability in tourism* (pp. 101–115).
- Wilson, E., & von der Heide, T. (2013). Business as usual? barriers to education for sustainability in the tourism curriculum. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 13(2), 130–147.
- Yusuf, M., Samsura, D. A. A., & Yuwono, P. S. H. (2018). Toward a framework for an undergraduate academic tourism curriculum in Indonesian Universities: Some perspectives from stakeholders. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 22(November 2016), 63–74. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2018.02.003>
- Zagonari, F. (2009). Balancing tourism education and training. *International Journal of Hospitality Management*, 28(1), 2–9. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2008.03.006>.
- Zahedi, Sh. (2016). Comprehensive sustainable development with an emphasis on green management and entrepreneurship. Publications: Allameh Tabatabai University. (In Persian)
- Zenker, S., & Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic—A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104164>